

פניני חשוקי חמד

מאוצרותיו המתוקים של מרן הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
חבר מועצת גדולי התורה. רבה של שכונת 'רמת אלחנן' ב"ב. וראש כולל 'בית דוד' חולון

האם מותר להשביע בעשיית אדם שלא יכה את שכנו

שאלה

אדם ששכנו הכה אותו והרב אב"ד עשה שלום ביניהם והסכים המוכה לא לתבעו בערכאות בתנאי שישבע שלא יכה אותו שוב. והשכן טען שאין להשבע בין כסה לעשור כמבואר ברמ"א (או"ח סימן תרב) דאין משביעים, שחוששים ביותר להביא עונש שבועה לעולם ח"ו האם צודק?

תשובה

נאמר במסכת יומא דף יח ע"ב דהשביעו את הכה"ג בערב יום הכיפורים שלא ישנה, ולכאורה קשה הרי לא משביעים בעשיית: וכבר עמד על כך בבית שערים (או"ח ח"א רפט) והשיב ג' תשובות, א. המהרי"ל כתב אם אדם חייב שבועה בבי"ד, ממתין עד אחר הימים הנוראים להשביעו. אם כן דוקא כשאפשר להמתין עד אחר יוכ"פ, אבל אם אי אפשר להמתין, משביעים אף בעשיית. ב. דוקא בעניני ממון דאתיהיב למחילה, צריך לוותר משלו, אבל לא לדבר מצוה. ג. דוקא בשבועה דלעבר נמנעים מלהשביעו אבל לא בשבועה דלהבא, וכמש"כ הפוסקים בחו"מ (סימן לד סעי' ה) לענין פסול עדות לחלק בין שבועה דלעבר ללהבא, יעו"ש. לפי כל התשובות של הבית שערים, בענינו מותר להשביעו.

וגיסי הגר"ח קנייבסקי שליט"א השיב, שהטעם שמותר להשביע את הכהן גדול הוא, מכיון שבעצמו רוצה להשבע כדי שיתנו לו את העבודה ביוכ"פ, וא"כ הכא נמי בענינו ברצונו הוא נשבע, כי אחרת ימסרוהו לערכאות ולכן מותר להשביעו.

(ח"ח יומא יח.)

האם להעמיד שומר שישגיח שהמאכיל חולה ביום הכיפורים לא יאכל גם בעצמו

שאלה

נאמר בשבות יעקב (ח"ב סימן טו) שאם צריך להאכיל חמץ לתינוק חולה בפסח, לא יאכילו כשהוא יחידי, שמא יטעה ויקח קצת חמץ לפיו, ויש להסתפק האם גם ביום הכיפורים נאמרה הלכה זו שאסור להאכיל חולה אלא בנוכחות שומר? ואף אם נאמר שבאופן רגיל אין חשש שיבוא לאכול, ויש להסתפק מה הדין במאכיל חולה בבית חולים, כאשר כולם אוכלים שם, ואין שם אכילה של יום הכיפורים כי אם של חסד וצדקה, האם קיים חשש שמא המאכיל יאכל וצריך להעמיד שומר?

תשובה

כתב בתרומת הדשן (סימן קמז) שמותר לגדול להאכיל קטנים ביום הכיפורים בידיים, ואע"ג דדרש אחד מהגדולים בשם גאון

אחד, שטוב לזוהר דמאן דאית ליה טליא וטלייתא דאכלי ביוה"כ, שיכין להזדמן להם מאכלם שיאכלו הם בעצמם, כדי שלא יצטרכו הגדולים ליגע בהמאכל ולהושיט להן, ומשום דבאכילת יוה"כ איכא כרת, ולא בדילי מיניה, ואיכא למיגזר כמו חמץ דילמא אתי למיכל מיניה, מ"מ כותב התרומת הדשן שאין נראה להחמיר הואיל ומנהג פשוט שלא לזוהר. ויש ליישב דלא דמי לחמץ, כמו שמצאתי חילוק בתשובת הר"ח א"ז שכתב דמי שמתענה, מותר להתעסק במאכלות ובמשקאות, ואין כאן משום לך לך אמרינן לנזירא סחור סחור לכרמי וכו', דשאני נזיר דמותר בכל ענייני מאכל ומשתה בר מיין ופרי הגפן, חיישינן דילמא מישתלי, אבל המתענה, דאסור בכל מיני מאכל ומשתה, אסח דעתיה מינייהו ולא אתי למשתלווי. ומהאי סברא יש לחלק ג"כ שפיר בין חמץ לאכילת יוה"כ, דחמץ הוא לכל העולם, כמו לנזיר היין, עיי"ש. וכן פסק הרמ"א (סימן תריב ס"י) שמותר ליגע באוכל כדי ליתנו לקטן, ולא חיישינן שיבוא לאוכלו. [ובמג"א (שם סק"ו) ציין לדברי המהרי"ל שחולק על תרומת הדשן וסובר שאסור ליגע באוכל, אלא אם כן החולה לא יכול לקחת את האוכל לבד, וראייתו מהירושלמי (פ"ד דפסחים), שביארה את הטעם שלחם הפנים היה מתחלק רק לערב, ביום הכיפורים שחל בשבת, כמבואר במסכת מנחות (פ"א מ"ז) כיון שכל דבר ראוי לאוכלו גזרינן שמא יאכל, עיי"ש].

והנה הפרי חדש כתב וז"ל: ומ"מ נראה לי עיקר כמו שחילק הרב תרומת הדשן, וראיה לדבר מהא דאמרינן פרק קמא דיומא דלר' יהודה כ"ג אונן אינו עובד כל היום, גזרה שמא יאכל. ופריך ומי גזר רבי יהודה שמא יאכל והתנן ר"י אומר אף אשה אחרת מתקנינן לו שמא תמות אשתו, ואי מייתא אשתו עביד עבודה, ולא גזר ר"י שמא יאכל. ומשני הכי השתא התם כיון דיום הכיפורים הוא דכ"ע לא אכלי הוא נמי לא אתי למיכל, הכא דכ"ע אכלי, הוא נמי אתי למיכל. הנה הדבר מבואר דבתענית כיון דכ"ע לא אכלי לא גזרינן דילמא אתי למיכל, עכ"ל.

ובשו"ת טוב עין (לחיד"א סימן יח) הקשה על דברי הפר"ח דמאי ראיא מייתי הרב פרי חדש מיומא דתלי טעמא דכ"ע לא אכלי וכו', ומשמע דלא אמרה הגמרא אלא היכא דכו"ע לא אכלי, ואיהו נמי אינו אוכל. ולפי זה היכא דכ"ע אכלי והוא מתענה, אפשר דלא מהני ויש לגזור על המתענה שלא יתעסק במאכל ומשתה. דאי לא תימא הכי, הכי הו"ל למימר הש"ס הכי השתא התם כיון דיה"כ הוא דאיהו לא אכיל כלל לא אתי למיכל הכא דאיהו אכיל שאר מילי אתי למיכל. ומבאר הטוב

עין דסבר הפרי חדש דהש"ס קושטא דמילתא קאמר, דכו"ע לא אכלי, אבל עיקר החילוק הוא דהמתענה אסוחי אסח דעתיה מכל מאכל כאשר דיבר התרומת הדשן.

ועוד מקשה הטוב עין על הפרי חדש, שהרי רבנן פליגי על רבי יהודה, וסברי דכהן גדול מקריב אונן כל השנה, ולא חיישינן שיאכל אף דאינו מתענה, וצריך לומר דשאני כהנים דהם זריזים, ולהכי שרו רבנן, אבל באיניש דעלמא בעינן שיהא מתענה. וא"כ מאי ראייה מייתי הרב פרי חדש ממאי דאמרו בש"ס לרבי יהודה דכיון דכו"ע לא אכלי ואיהו נמי לא אכיל לא אתי למיכל, דילמא שאני התם דכהנים זריזים ולהכי סגי לרבי יהודה ביום צום מיהא אבל בעלמא אימא לא, עיי"ש.

עכ"פ מבואר מדברי הרמ"א שמותר ליגע באוכלים כדי לתת לקטנים, ובתרומת הדשן מבואר הטעם בגלל שהוא לא אוכל שום דבר אחר, הוא מסיח את דעתו מהאוכל, ואין חשש שיבוא לאכול. וכן העתיק להלכה ולמעשה במשנ"ב (סימן תריב ס"ק לב), ולטעם זה אף בבית חולים שכולם אוכלים, כיון שהוא עצמו לא אוכל, אין חשש שיבוא לאכול, ולא צריך להעמיד שומר. (ח"ח יומא יד.)

האם מותר לעשות סגולות בעיו"כ שלא ירגיש העינוי

שאלה

האם מותר לעשות סגולות בערב יום הכיפורים שלא ירגישו את הצום?

תשובה

דן בזה השדי חמד (ח"ט מערכת יוהכ"פ סימן א סעיף יח) ומביא שם מאמר נפלא בשאלה זו מאת הגאון מנחם נתן אויערבאך זצ"ל. וכתב שהוא נגד פשטות הפסוק של 'כל הנפש אשר לא תענה', שענינו שנהיה בו בעינוי, ובפרט להמבואר ברש"י בשבת (דף קטו ע"א ד"ה מותר) שקניבת ירק הותרה ביום הכיפורים כדי לגרום לעגמת נפש, שמתקן ואינו אוכל והרי קרוב לעינוי שרי, ודוקא מן המנחה ולמעלה שהוא שואף ומצפה לעת אכילה ואיכא עגמת נפש טפי. הרי שכל מה שנוכל להוסיף על העינוי הוא מצוה ואיך נעשה פעולות לבטל את העינוי, יעו"ש. [וכמו כן מבואר בכמה אחרונים שצריך להפסיק באכילה לפני יום הכיפורים כשיעור עיכול, יעוין בחתם סופר בחידושי הסוגיות (סימן י), וכ"כ בסדר המשנה על הרמב"ם (הלכות שביתת עשור, עמוד ס"ט)].

ולענ"ד נראה קצת מדברי פירוש המשנה לרמב"ם שאין ענין להגדיל את העינוי שהמשנה בדף יד ע"א כתבה, כל שבעת הימים הוא זורק את הדם, ופירש הרמב"ם היה מרגיל עצמו בעבודה כל אלו שבעת הימים, כדי שתהא נוחה עליו יום צום

כיפור, עכ"ל. פשטות הלשון הוא שהצום יהיה נוח לו כי אם לא מתרגל בעבודות היום, המאמץ של העבודה יהיה קשה עליו וייתש כחו, ויהיה הצום קשה עליו, ולשם כך מרגיל עצמו בעבודה מלפני יום הכיפורים שלא תכבד עליו העבודה והצום לא יקשה עליו. [אמנם רש"י לא הוסיף מלים אלו כדי שיהא הצום נוח לו, ויתכן שרש"י לשיטתו אזיל, שהתירו לו קניבת ירק בשביל העגמת נפש, הרי שרצון התורה להתענות. אך יתכן שגם לדעת רש"י שמותר לקנוב ירק משום עגמת נפש, הכוונה היא לצער את הגוף ולסגפו בתענית, אבל לא להוסיף עליו את טרחת העבודה, ולכן גם רש"י יכול להסכים לדברי פירוש המשניות לרמב"ם שחכמים שקדו על כחותיו של הכהן הגדול שיתרגל ז' ימים בעבודה, כדי שהעבודה תהיה נוחה עליו ולא יכבד הצום שהרי אין מצוה לישב בחמה או בצינה כדי שיצטער כמבואר במסכת יומא דף עג ע"ב].

והנה מדברי הרמב"ם (פ"א שביתת עשור ה"א) משמע דצום יום הכיפורים אינו בגדר סיגוף אלא שביתה, דזה לשונו: מצות עשה לשבות ממלאכה בעשור לחודש השביעי שנאמר שבת שבתון הוא לכם... מצות עשה אחרת יש ביום הכיפורים, והיא לשבות בו מאכילה ושתיה שנאמר תענו את נפשותיכם, עכ"ל. משמע שהגדרת הצום אינו בתורת סיגוף, כי אם בתור "שביתה" מהתעסקות בצרכי הגוף, וכדוגמת השביתה מהמלאכה, שאין כל ענין סיגוף, כי אם איסור בהתעסקות בעשיית מלאכה, לפנות משאר עסקים לתת לב להשיג מחילה. ואם כן שלרמב"ם אין הצום סיגוף מובן יותר למה שקדו חז"ל שיהא נוח לו יום צום כיפור. ואם כן אולי הרמב"ם לשיטתו דאין בצום ענין סיגוף, ולכן ההתרגלות בעשיית העבודה באה להקל מהצום כדי שיהא נוח הצום, דלשיטתו אין זה פוגע בשביתה מאכילה, ורש"י שלא פירש כן, גם הוא לשיטתו שיש ענין לעגמת נפש וצער, לכן לא פירש שמתרגל כדי להקל על הצום אלא כדי שהעבודה תיעשה יותר טוב מתוך התרגלות. [ויעוין עוד בשו"ת משנה הלכות (ח"ב סימן סו, וח"ז סימן פב) שהאריך לחלוק על השדי חמד וכתב שם וז"ל: התורה לא צותה רק דביו"כ אסורין אנו בתענוג בדברים שהם בכלל ענוי, וזה רק ביו"כ עצמו, ואפי' ביו"כ עצמו נמי אינו צריך לצער עצמו, וכמו שאמרו בגמ' יומא יכול ישב בחמה וכו', ומי שאינו יוצא לחוץ ולא ירד מהמטה כל יו"כ וכי נימא דלא קיים ענוי נעילת הסנדל וכדומה, גם לפי שיטת הגאון ז"ל הרי צותה לנו התורה לאכול ולשתות בתשיעי, וזה ודאי כל היום במצוה כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב וכו', וא"כ ע"כ צותה לנו התורה לאכול עיו"כ ולהשאר ביו"כ במעיים מלאים, עיי"ש. עוד יעוין מש"כ להלן דף עד ע"ב בענין חולה שחייב לשתות ביום הכיפורים האם יכול לשתות מיץ, בביאור שיטת הרמב"ם]. (ח"ח יומא יד.)

רשימות תלמידים

משיעורי מרן הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת 'בית יהודא'

פרשת נצבים תשפ"א

להחשיב את מעילתו בגדר 'נגלות', דהא סוף סוף כיון דלא ידעי בה כולי עלמא, הויא לה לדידהו כמו 'נסתרות', ולא שייך לעונשם על שלא מיהו, אולם אליבא דרבי נחמיה דהחזיק אחר שעברו את הירדן הוא מחמת ה'ערכות', ורק דכך הוא הדין דאין נענשים מחמת ה'ערכות' כי אם על ה'נגלות', ולא על ה'נסתרות', שפיר יתכן לומר דסגי במה ידיעי ביה אשתו ובניו של החוטא להחשיב את החטא בגדר 'נגלות'.

אמנם באמת נראה דגם לרבי נחמיה הא דנענשו רק על הנגלות ולא על הנסתרות הוא רק משום זה דעל הנגלות היה להם למחות, וזהו כך החילוק בין הנלות להנסתרות, אלא דסבירא ליה דכל זה אחר שעברו את הירדן ונעשו ערבים זה לזה, וכן הוא בפירוש רש"י כאן שכתב, וזה לשונו – 'הנסתרות להשם אלקינו', אין אני מעניש אתכם על ה'נסתרות', שהן להשם אלקינו, והוא יפרע מאותו יחיד, אבל ה'נגלות', לנו ולבנינו לבקר הרע מקרבנו, ואם לא נעשה דין בהם, יענשו את הרבים. נקוד על 'לנו ולבנינו', לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן, משקיבלו עליהם את השבועה בהר גריזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה, עכ"ל. והמבואר מדברי רש"י, דגם אליבא דרבי נחמיה החזיק על ה'נגלות' הוא על שלא עשו דין בחוטאים, ומכל מקום לא נענשו על כך עד שעברו את הירדן ונעשו ערבים זה לזה. ואם כן הרי אודו דברינו הנ"ל, דהא כיון דבין לרבי יהודה ובין לרבי נחמיה הוי החיוב על ה'נגלות' משום שלא מיהו בחוטאים, ורק דנהלקו אי סגי בחיוב המחאה לחוד לעונשם על שלא מיהו, או דבעינן לזה נמי חיובא ד'ערכות', ונמצא דבאמת תרי פלוגתי נינהו, א' אם נענשו מחמת חיוב המחאה או מחמת הערכות, ב' אם מעילתו של עכן – ידיעי בה אשתו ובניו – חשיבא 'נסתרות' או 'נגלות'.

אם יהיה נדחף בקצה השמים, משם יקבצך ה' אלקיך, ומשם יקחה, והביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וגו' [ל', ד-ה']

ועיין בתרגום יונתן' כאן, מתמן יכנוש יתכן מימרא דהשם אלהכון על ידיו דאליהו כהנא רבא, ומתמן יקרב יתכן על ידיו דמלכא משיחא, ע"כ. ומשמע דמפרש, ד'משם יקבצך', ו'משם יקחה' הם שני דברים, דבתחילה יקבץ השם את ישראל, וזה יהיה על ידי אליהו כהנא רבא, ואחר כך יקרב אותם לארץ ישראל, וזה יהיה על ידי מלכא משיחא. וזהו ה'אלשיך' כאן שהביא מה שכתב בפרשת בחוקותי על הפסוק 'והבאתי אותם בארץ אויביהם', כי לא נאמר והבאתי אותם 'מארץ אויביהם', רק והבאתי אותם 'בארץ אויביהם', והיינו שבתחילה יקבצם מכל העמים אל מקום אחד שגם הוא מארץ אויביהם, ואחרי כן יקחם משם ויביאם אל הארץ המובת, וזהו שאמר כאן 'משם יקבצך' אל מקום אחד, ואחרי כן 'ומשם יקחה' והביאך אל הארץ אשר ירשו אבותיך, ע"ש.

ולפי זה יש לפרש מה שאנו אומרים בתפילת מוסף לשלש רגלים – 'וקרב פזורינו מבין הגוים, ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ, והביאנו לציון עירך ברינה', דקאי על שני הדברים הנ"ל, דבתחילה אנו מבקשים 'וקרב פזורינו' ונפוצותינו כנס, דהיינו שיקבץ השם את ישראל מכל מקומות פזוריהם אל מקום אחד, ואחר כך אנו מבקשים 'והביאנו לציון', דהיינו שיקח את ישראל מהמקום שקיבצם שם, ויביאם לציון ברינה.

ונתן השם אלקיך את כל האֱלֹהִים האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רָדְפוּךְ [ז', ז']

והיינו שאותן האלות שהיו ראויות לבא עליך, כאשר פנית מעם השם אלקיך, הנה כאשר תשוב עד השם אלקיך ושמעת בקולו, יתנם השם על אויביך ועל שונאיך. **וביאר** אאמ"ר הגאון זצ"ל הענין בזה, על פי מה שמבואר בזהר בכמה דוכתי, שמכיון שניתן רשות להשחית, וזה המשחית בכך, ואי אפשר לאדם לינצל ממנו אלא אם כן יתנו אחר תחתיו, וכדכתיב בישעיה מ"ג 'נתתי כִּפְרֵךְ מצרים כוש וסבא תחתיד וגו', וְאֶתְּן אֶדֶם תַּחֲתֶיךָ וְלֹאֻמִּים תַּחַת נַפְשְׁךָ, וזהו שאמר הכתוב כאן, שאם יחזרו ישראל בתשובה, יקח השם את האֱלֹהִים שנגזרו עליהם מחמת חטאיהם, ויתנם על אויביהם ועל שונאיהם.

ונראה דזהו ביאור הכתוב בתהלים ע"ט – 'עד מה השם תִּאָּנֵף לנצה, תבער כמו אש קנאתך, שפוך חמתך אל הגוים אשר לא יִדְעוּךָ ועל ממלכות אשר בשמך

פן יש בכבם איש וגו' אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלקינו וגו' פן יש בכבם שורש פְּרָה ראש ולענה [כ"ט, י"ז]

עיין בפירוש הרמב"ן שכתב, וזה לשונו – כי האב שורש, והבן נצר משרשיו יפרה וכו', ואמר 'פְּרָה ראש' לרמוז כי משורש מתוק לא יצא מר, וכל אשר לבבו שלם עם השם הנכבד, ולא הרהר כלל בעבודה זרה, לא יוליד מודה בה, עכ"ל. והמבואר מדברי הרמב"ן דמפרש, ד'שורש פְּרָה ראש ולענה' קאי על האיש אשר לבבו פונה מעם השם, שהוא ה'שורש' של בניו, דמכיון שהוא עצמו מר, לכן הוא פְּרָה ראש ולענה, אבל אם יהיה האב – שהוא השורש – מתוק, לא יהיה פְּרָה ראש ולענה.

אמנם בתרגום ירושלמי' כאן איתא, 'דילמא יהוי בכון גבר דליביה מהרהר בחטאה, דהוא מדמי לשורש קביעא בארעא, ארום רישיה חלי כדובשא, וסופיה מריר כלענתא דמותא, ע"כ. והיינו דמפרש פְּרָה ראש ולענה' קאי על החטא של עבודה זרה שהוא מהרהר בו, שתחילתו מתוק כדבש, אולם סופו מרור כלענה.

והביא אאמ"ר הגאון זצ"ל את דברי ה'חובות הלבבות' בשער יהוד המעשה (פ"ה), וזה לשונו – היהרר שלא תטה אשורך מדרך האבות ונתיב הראשונים אל הבדיאות, ותסמוך על שכלך, ותתייחד בעצתך, ותתבודד בסברתך, ואל תחשוד אבותיך במה שמסרו לך מאופני מוכותיך, ואל תסתור עצתם במה שהורו אותך, כי אין עצה שתעלה בדעתך שלא קדמוך לדעתה, ועמדו על כל מה שמביאה אליו מטוב ורע, ואפשר שקדם לדעתך אופן יושר המחשבה החיה בתחילתה, ונעלם ממך אופן ההפסד אשר יהיה ממנה באחריתה, ואתה במיעוט יישובך תראה יושרה, ולא תראה מעותה ואופני הפסדה, עכ"ל. והיינו, שהחוטא רואה רק את תחילת אותן ה'בדיאות', והרי הן נראות לו ישרות ומועילות, ולכן חושד הוא את אבותיו שטעו במה שמסרו לו מאופני מוכותיו, אבל האמת היא שאבותיו עמדו על סופן של אותן ה'בדיאות', וראו את מעותן ואופני הפסדן, ולכן הזהירוהו מפניהן.

הנסתרות לה' אלקינו, והנגלות לנו ולבנינו וגו' [כ"ט, כ"ח]

בסנהדרין דף מ"ג ע"ב איתא, אמר רב אסי אמר רבי חנינא, מלמד שמעל עכן בשלשה חרמים, שנים בימי משה, ואחד בימי יהושע וכו', ועד השתא מאי טעמא לא איענשו, אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון, לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן. כתנאי ה'נסתרות להשם אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם', למה נקוד על 'לנו ולבנינו' ועל 'עין' שב'עד', מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן, דברי רבי יהודה. אמר לו רבי נחמיה, וכי ענש על הנסתרות לעולם, והלא כבר נאמר 'עד עולם', אלא כשם שלא ענש על הנסתרות, כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן, אלא עכן מאי טעמא איענשו, משום דהוו ידיעי ביה אשתו ובניו, ע"כ.

והעולה מדברי הגמ' שם, דמלבד עיקר פלוגתייהו דרבי יהודה ורבי נחמיה אם נענשו על הנגלות קודם שעברו את הירדן, ואם נענשים על הנסתרות אחר שעברו את הירדן, עוד איכא פלוגתא נוספת ביניהם, אם מעילתו של עכן בחרמים חשיבא 'נסתרות' או 'נגלות', דלרבי יהודה חשיבא 'נסתרות', ולכן לא נענשו ישראל עליה עד שעברו את הירדן, ולרבי נחמיה חשיבא 'נגלות', ולכן נענשו עליה אחר שעברו את הירדן. ולכאורה הנך תרי פלוגתי לא שייכי אהדדי.

והיה אפשר לבאר, דאליבא דרבי יהודה שמחלק בין 'נגלות' שנענשו עליהן אף קודם שעברו את הירדן, לבין 'נסתרות' שנענשו עליהן רק אחר שעברו את הירדן, יש לומר דקודם שעברו את הירדן היה החיוב על שלא מיהו בחוטאים, וזה שייך רק ב'נגלות', שהיו ידועות להם, אבל ב'נסתרות', שלא היו ידועות להם, לא שייך חיוב מחאה, וממילא לא שייך שיענשו עליהם, ורק אחר שעברו את הירדן, דנתחייבו ב'ערכות', שוב אפשר לעונשם מחמת ה'ערכות' גם על ה'נסתרות', אולם אליבא לרבי נחמיה דלא נענשו על ה'נגלות' עד שעברו את הירדן, על כרחך דכל חיובם הוא רק מחמת ה'ערכות', ורק דסבירא ליה דה'ערכות' לא מהני לעונשם רק על ה'נגלות', ולא על ה'נסתרות'.

ואשר לפי זה מובן היטב הא דתלו הנך תרי פלוגתי דרבי יהודה ורבי נחמיה בהדדי, דהא אליבא דרבי יהודה דהחיוב על ה'נגלות' קודם שעברו את הירדן היה על שלא מיהו בחוטאים, בודאי לא מהני מה דהוו ידיעי ביה אשתו ובניו של עכן

לא קראו וגו', כלומר, אותה החימה אשר אתה קוצף בה עלינו, שפוך אותה על הגוים אשר לא ידעו, ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו.

והראו שבמדרש שוחר טוב מזמור ו' איתא – אמרו ישראל, 'רבונו של עולם, אל באפך תוכיחני ואל בחמתך תיפּרני'. אמר להן, אם כן למה לי אף וחימה. אמרו לו, יש לך למי לשלוח – 'שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך', ע"כ. וזה קצת כעין דבריננו, רק שאנו פירשנו דהכתוב מיירי בענין החימה עצמה שהיתה ראויה לבא על ישראל, שהיא תבוא על הגוים תחת ישראל, ובמדרש מפרש דקאי על ה'מידה' של אף וחימה, שבמקום שתנהג מידה זו כלפי ישראל, יכולה היא שתנהג כלפי הגוים.

כי הוא תייד וְאֶדְרָךְ יִמְיָךְ וגו' [ל', כ']

כבבא קמא דף פ"ב ע"א תניא, 'זילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים', דורשי רשומות אמרו, אין מים אלא תורה, שנאמר 'הוי כל צמא לכו למים', כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה, נלאו וכו'. וביאר אאמור"ר הגאון זצ"ל, שמכיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה, לא רק רוחניותם נחלשה, אלא גם גופם הגשמי נלאה, והיו זקוקים למים כדי להרוות צמאון גופם, והיינו מפני שהתורה היא חיות הגוף של היהודי, וכשמתבטל מן התורה, גופו נחלש ונלאה.

והוסיף עוד בזה, דבברכות דף ס"א ע"ב תנו רבנן, פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה. אמר לו, עקיבא, אי אתה מתירא מפני מלכות. אמר לו, אמשול לך משל למה הדבר דומה, לשועל שהיה מהלך על גב הנהר, וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום. אמר להם, מפני מה אתם בורחים. אמרו לו, מפני רשתות שמביאים עלינו בני אדם. אמר להם, רצונכם שתעלו ליבשה, ונדור אני ואתם, כדרך שדרו אבותי עם אבותיכם. אמרו לו, אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, לא פקח אתה, אלא מפש אתה, ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתנתנו על אחת כמה וכמה. אף אנחנו, עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה – שכתוב בה 'כי הוא תייד וְאֶדְרָךְ יִמְיָךְ' – כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה, על אחת כמה וכמה.

והכי נמי איתא בגמ' עבודה זרה דף ג' ע"ב, אמר רב יהודה אמר שמואל, מאי דכתיב 'ותעשה אדם כדגי הים' וגו' (חבקוק א'), למה נמשלו בני אדם כדגי הים, לומר לך, מה דגים שבים כיון שעולין ליבשה מיד מתים, אף בני אדם כיון שפורשין מדברי תורה ומן המצוות מיד מתים.

ואשר מזה אנו למידים, שהתורה והמצוות אינם רק סיבות לחיות הנפש והגוף של היהודי, אלא שהתורה והמצוות הם מציאות חייו, וזהו שאמר רבי עקיבא ז"מה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתנתנו על אחת כמה וכמה, כלומר, כשם שלכל נברא יש מקום חיות מיוחד, שהדגים מקום חיותם במים, ובהמות הארץ מקום חיותם ביבשה, כך היהודי מקום חיותו הוא בתורה, וכשם שהדגים אינם יכולים לחיות ביבשה, כי מקום חיותם הוא במים, ובהמות הארץ אינם יכולים לחיות במים, כי מקום חיותם הוא ביבשה, כך היהודי אינו יכול לחיות בלי התורה והמצוות, כי התורה והמצוות הם מציאות חייו ומקום חיותו, ובלי תורה הרי הוא מהוץ למקום חיותו.

אָמְרוּ לְבַת צִיּוֹן, הִנֵּה יִשְׁעֶךָ בָּא, הִנֵּה שְׁכָרְךָ אֵתָּו וּפְעוּלָתוֹ לִפְנֵינוּ [הפטרות]

יש לומר הביאור בזה, דהנה בפסוקים לעיל כתיב – 'על הוֹמְתֶיךָ ירושלם הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה, תמיד לא יִקָּשֶׁה, המזכירים את השם, אֵל דָּמִי לָכֶם, וְאֵל תִּתֶּנּוּ דָּמִי לוֹ, עד יכונן ועד ישים את ירושלם תְּהִלָּה בארץ', ועיין בפירוש הרד"ק שם, דיש מפרשים, כי השומרים הם אבלי ציון, שמתפללים ביום ובלילה על ירושלם, וכתב שם, דגם יש לפרש על כל ישראל בגלותם, שהם שומרים וצופים תמיד בנין ירושלם, ומזכירים 'בונה ירושלם' ביום ובלילה בתפלותיהם ובברכותיהם. וזהו שאמר 'המזכירים את השם', כנגד בני הגלות, אתם שעליכם להזכיר את השם, 'אֵל דָּמִי לָכֶם', לא יהיה לכם דָּמִי ושתיקה, והתפללו לפניו תמיד, ושפכו לפניו לבבכם, עד יכונן ירושלם בחומותיה ובבנינה, וישימה תְּהִלָּה בארץ, הפך מה שהיא עתה כל ימי הגלות, הרפה לגוים, וקלסה לכל הארצות, ע"ש. וזהו שאמר כאן 'אָמְרוּ לְבַת צִיּוֹן, הִנֵּה יִשְׁעֶךָ בָּא, הִנֵּה שְׁכָרְךָ אֵתָּו וּפְעוּלָתוֹ לִפְנֵינוּ', והיינו שאם תתפללו ביום ובלילה על ירושלם, ותהיו שומרים וצופים תמיד בנין ירושלם, יתן לכם מן השכר המוכן אתו לתת למחכים ומצפים לו, כדכתיב 'עין לא ראתה אלקים וזולתך יעשה למחכה לו'.

ובזה יש לבאר מה שאנו אומרים בברכת 'על הצדיקים' – 'ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך כאמת', דהך ברכה קאי על עת הגאולה, כדאיתא בגמ' מגילה דף י"ז ע"ב, דסדר הברכות הוא, ברכת קיבוץ גלויות, ברכת 'השיבה שופטנינו', ברכת המינים, וברכת הצדיקים, דכיון שנתקבצו גלויות, נעשה דין ברשעים, וכיון שנעשה דין מן הרשעים, כלו המינים, וכיון שכלו המינים, מתרוממת קרן צדיקים, ע"ש. וזהו שאנו מבקשים שבזמן הגאולה יתן השם שכר טוב לצדיקים שבטחו בו בזמן הגלות והיכו וציפו לישועתו יתברך.

על האדם להיעמר למשפט

ארצה לעורר על שתי נקודות, מרן אאמור"ר זצ"ל ה' אומר שיש לאדם להיות נעמד למשפט, וכבר אמרו מבעלי המוסר דהדין של ר"ה יהי' בין אם נרצה ונתכונן אליו ובין אם לאו, וצריך להכניס דבר זה במחשבה, ויש לידע שכל הדברים הרי הם כפשוטו, ומה שאומרים הם קטיגור וקה סניגור זהו כך ממש, שיש קטיגור ויש סניגור, ואף שאין אנו רואין זה מפני שאנו עיוורים, ואין אנו רואים הדברים הרוחניים, אבל לא מצד העדר קיום הדברים כפשוטם, ובנביא – כתיב ראיתי מקטרגים בימינו ובשמאלו, ויש דין ויש רחמים, ובקרא כתיב ונשא את עוונם אל ארץ גזירה, וכי זהו מליצה, אלא הדברים כפשוטם שעבירות הן מציאות והשעיר לוקחם אל ארץ גזירה, ואי' שהיו ממחרת להאיש עתי שהיה נוטל השעיר לעזאזל לילך מהר שיקח מהם את העבירות, כי הכל כפשוטו ממש, וכל אחד דנים אותו, מי יעני ומי יעשר ועל כל הדברים, וכבר אמר א' לכאלו הבוכים בתוך השנה על דבר רע שאירע עמהם, וא"ל מה הינכם בוכים עכשיו, היה לכם לבכות בראש השנה, כי זהו הזמן שבו נגזר הכל, [ואף דאפשר לשנות אח"כ הגזר הדין, אולם ביום זה הוא הגזירה].

שנה שרשה בתחילתה

ואי' כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה, ואין המכוון לפעולות היצוניות ומעשים של שפלות, אלא להרגשת הלב לידע שאין לאדם כלום, וכל שהי' כבר אינו, ולעתידי צריך לזכות בכל הדברים שוב, וזהו הפירוש רשה בתחילתה דזהו רש ממש, ועי"ז זוכה לעשירות בסופה, שבוה זוכה בדין, ואצל המשגיח זצ"ל ראיתי שכתב דזהו העצה היחידה להיות זוכה בדין.

ואמר שיש בימים אלו קודם ימי הדין לישוב ולשנן "וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרון", כדי להכניס זה בעצמו.

וכאשר אם יהי' מונח זה לאדם וידע דבר זה, לא יהי' צריך לדחוף את האדם ב"ה להתעסק בעניני הדין, כי כשיש לאדם משפט אף על עניני ממון, כבר יודע הוא היטב תחבולות ועצות איך לפעול בענין הזה, ומחפש בעצמו כל מצדקי להיטיב דינו, וק"ו הוא שאם כך ירגיש על ר"ה, לא יהי' צריך שום דבר לעוררו בימי ר"ה, אלא מעצמו יהי' זועק לה' על זה, ומחפש וממשמש בכל מעשיו להצדיקן.

והנה ה' שדברו בלימוד הגר"ש שקופ זצ"ל עם הגרא"ב קמאי זצ"ל רב דמיר, ולא ה' השיחה עולה יפה, כי בדרכי הלימוד לא היו שוין כלל וכלל, קרא הרב דמיר לרבנית וא"ל אמרי לי הנני נורמלי א"ל ודאי, אמר אם כך הרי הוא משונע, כי אחד משנינו אינו נורמלי, ואם אני הנני הנורמלי הרי שהוא אינו נורמלי, כן רוצה אני לשאול אתכם, הרי זקני הבית הלוי לא ה' אפשר לשוח עמו כל חודש האלול, וראיתי מודפם על החת"ם שהיו פניו מוריקות כל החודש אלול, ועל א' הגדולים קראתי שביזה"כ לא היה יכול ליכנס מעצמו אל הביהכנ"ס עד שהיו צריכין להכניסו ע"ג כסא, שמרוב היראה לא היה מסוגל לילך בעצמו, והנה אנחנו הרי ממשכים הכל כרגיל ואיננו יראים כ"כ, והבה נתבונן מי הוא הנורמלי, אטו גדולים אלו היו המשוגעים ולא צדקו במעשיהם ח"ו, אלא האמת בזה, דכל המתבונן מה קורה בר"ה שזהו דין על החיים ועל כל מה שיש לאדם, והרי רואים אנו שקורים ל"ע דברים לאדם, וזה גורם לפחד גדול, ולדין זהו עצת היצר שאין אנו חושבים מזה כלל, אבל אם רק מתבונן וחושב ע"ז הרי מביא לידי פחד ומורא גדול, וכ"א אם מתבונן רואה כמה הוא צריך לבקש, וזקוק להרבה רחמים ובקשה לדין טוב.

[מתוך דברים שנאמרו בשיעור ערב ר"ה תש"פ]

החקרי לב

משיעורי רבינו הגאון רבי חיים קלופט שליט"א

"בית המדרש נפש החיים"

גליון מס' 22

פרשת נצבים תשפ"א

הכנה לראש השנה

א מתקרב עלינו יום ר"ה, "ויהי היום" - דא יומא דר"ה, "ויבוא בני האלקים להתניב על ה'" - כלנו באים להתפלל אל ה' בטהרת הלב, להמליך אותו על כל מעשה ידיו, אבל "ויבוא גם השטן בתוכם", גם היצה"ר מגיע. ומה הוא אומר לכל אחד ואחד - 'זה גדול עלי!' האם אני ראוי להמליך את הקב"ה, להמליך אותו על מעשה ידיו?! נו, תקנו תפילה - אז נתפלל, לצאת ידי חובה. אבל זה לא שייך אלי.

זה עיקר הכנת היום לראש השנה, שצריך להתכונן בהכנה הזו, שבשביל זה חד"ל ציוו לקרות פרשת נצבים לפני ראש השנה. ושני ענינים נשגבים רואים כאן בפרשה. ראשית: **"אתם ניצבים היום לפני ה' אלקיכם"**, כולם עומדים לפניו יתברך! "ראשיכם, שבטיכם, אנשים ושוטרים, מחוטב עצץ עד שואב מימין". כולם עומדים לפניו. כתוב בשו"ע (סמן כת"ח בסימני פרשיות המועדים) 'קומו ותקע'. כשהולכים לתקוע בשופר צריך להתכונן בענין של ניצבים, שכולם עומדים לפניו.

דבר שני כתוב בפרשה: **"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום, לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא"**. לא בשמים היא". הרי אנחנו כן חושבים שזה בשמים.. וכך אומר הנצי"ב, שהתורה באה לחדש לא בשמים היא, זאת אומרת שצריכים מצד אחד לחשוב, אולי זה כן בשמים. אולי זה נפלא ממני.

כשאבים ליום ראש השנה, לעבודה של 'תמליכוני עליכם' יעלה זכרונכם, חושבים, אולי זה לא קשור אלי. אכפת לי כבוד שמים? אני עושה את זה עם כל הלב? מי אני ומה אני.

זה התורה מעידה, "לא בשמים היא ולא מעבר לים.. כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו". זה יסוד היסודות של עבודת ה'. כי צעת היצר הכי גדולה היא לומר שזה נפלאה ממני. היצה"ר לא יגיד לי לא להתפלל. אז מה אומר? להתפלל על כבוד שמים בכל העולם, 'מלך על כל העולם כולו בכבודך', זה מתאים לצדיקים מדורות שעברו, לצדיקי הדור, אבל לא ליהודי רגיל, אברך פשוט. אז אם אבקש על כבוד שמים זה לא יהיה אמיתי! אבל התורה אומרת לא כך: "לא בשמים היא!".

ב ובזה נבין, שהרי לכאורה קודם צריכים להתנגקות מכל החטאים. למה מתחילה התורה דבר ראשון בראש השנה, שיש בורא עולם 'מלך על כל הארץ', והוא שייך לכל אחד ואחד מאיתנו.

אבל זה 'טובו ובחסדו'! צריכים להבין את אהבת ה' שעובר את כל הגבולות, שמשפיל את כבודו כביכול, כמו שאומר הרמח"ל, ומתדמה כאב רחמן למלך עלינו. צריך להתכונן באהבה הזו. להבין את האהבה שעוטפת אותנו, שהקב"ה אומר לנו: "בני!", קינדרלאך! ילדים שלי, "אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם". הוא צריך את זה? לא שהוא צריך את זה, אבל אנחנו צריכים את זה, שיהיה הופעת המלכות כאן בבריאה, שאז יש השפעה של טובו וחסדו.

הרי המלכות זה דרגה הכי אחרונה בדרגות שבייבורך דוד, זה ההתנגלות של ארץ ישראל, ההשתייכות של ארץ ישראל בלא עם, רוב עם הדת מלך. אז כשאנחנו מבינים שהשורש של הבריאה זה סוף הבריאה של מלכות, שהכל נובע מטובו וחסדו, אז זה שייך לכל יהודי באשר הוא שם, אפילו היהודים שעומדים מחוץ לביה"מ, כמו שאני זוכר שהיו יהודים כאלו, שהיו מתביישים להכנס והיו עומדים בחוץ עם כיפה לבנה 'להקשיב שופר', גם הוא שותף במלכות ה'.

כי התורה זה סולם מוצב ארצה שראש מגיע השמימה. לפעמים אנחנו מסתכלים כ"כ על הדרגות העליונות עד שאנחנו שוכחים את המדרגות התחתונות. היצר בא ואומר לנו כמה שצריך להיות בדרגה גבוהה, וכמה שראש השנה תלוי רק בעבודה נוראה כל האלול, ובלי זה אי אפשר לבקש על כבוד שמים..

הרי צריך להבין עד כמה טובו וחסדו מתפשט בבריאה, להבין את ההתחלה, שזה מתחיל מהארציות, זה מתחיל מכל אחד שכל אחד יש לו שייכות לזה בדרגה שלו.

ג החפץ חיים אמר משל נפלא, פעם הקיסר הגדול רצה להכיר את המלכות שלו, את הנתנינים שלו, והחליט לרדת אליהם עם מרכבת הזהב, צבא משרתים וכו', והוא מגיע לעיר הגדולה, ועושים לו תזמורת גדולה עם במות וקישוטים, ויוצאים לקראתו כל גדולי המלכות, אבל המלך נוסע הלאה ומגיע לעיר קטנה יותר, שם אין כבר כל כך הרבה שרים ומינסטרים, אבל גם הם עושים תזמורת קטנה וכו'.

אבל המלך נוסע הלאה, הרי למלך יש שייכות עם כולם, הוא רוצה להכיר את כל הנתנינים שלו. אז הוא נוסע עד שהוא מגיע לכפר נידח בקצה תבל, יש שם נתנינים נבערים, שאין להם שום שייכות עם מלך ומלכות. לובשים שק ועובדים את אדמתם.

אבל למלך יש שייכות גם איתם, גם להם הוא רוצה לשפר את החיים. ורוצה שיקבלו את פניו. שלח מהר כמה שרים, והם אוספים את כולם ואומרים להם: זה מה שאתם רואים שיש מים ושבילים וכו' זה הכל השפעה מהאיש הזה שיבוא עכשיו. אז אתם תראו אותו. מה יעשו? במה? תזמורת? שום דבר! תעמדו משני הכיוונים של הדרך עפר, וכשהמלך יבוא תצטעקו 'חי המלך!' והוא יזרוק לכם מהמרכבה מתנות. אבל אל תזרקו אבנים.

כך אומר החפץ חיים, הקב"ה נגלה במעמד הר סיני, שזה היה השופר הראשון, השופר של משה רבנו ויהושע בן נון, נביאים, תנאים, ראשונים, אחרונים וכו'. אבל המלך מגיע גם אלינו. ואנו מה נעשה? רק נצטק כלל הכח 'חי המלך!' וחס ושלום שלא נבעט, אלא שנהנה מזה, שנבין את הטובו וחסדו.

לפעמים החרדת הדין כל כך פועלת עלינו, עד שהיא מרחיקה אותנו ממנו, חס ושלום. וא"כ צריך לראות שהחרדת הדין תבוא אחרי אמונה חזקה, אחרי אהבת ה'. הרי השורש של מידת הדין כתוב בספרים שזה מגיע ממידת האהבה. אז קודם צריכים לבוא באהבה ואחר כך ביראה. וכמו שאומר הרמב"ם בהל' יסודי התורה. כשמתחילים עם חרדת הדין זה יראה פסיכולוגית, לא יראה שנובעת מאמונה.

אם זה נובע מהכרת מלכותו, מאמונה עצומה, מגודל טובו וחסדו שזה שייך אלינו, ושהוא רוצה בטובנו, כמו שאומר הרמח"ל, ואז מבינים את

הברוך עם הדרת מלך, ואז מבינים גם את כח הפעולה של האדם שאומר רבנו הנפח"ח שהקב"ה השליט בידי את כל העולמות, שגם זה נובע מטובו וחסדו, מה'עולם חסד יבנה' שזה השורש של הבריאה. ואם לא מבינים שזה שורש הבריאה אי אפשר להמשיך.

רק אחרי שיש אהבה יש יראה. אחרי שאדם מתבונן בגדולתו ונוראותו אז הוא אומר 'זאפינה אני?', אבל לא לפני. ולדעת שיש לאן לברוח, ממך אברה אלקי. אנחנו חושבים רק על עצמינו, שאני יהיה בסדר. שאלתי אברך אנחנו כל הזמן חושבים על השלמות, להיות אדם שלם. בשביל מה אדם צריך להיות שלם? אז הוא חשב וחשב, ובסוף הוא נזכר 'אה, לעשות נחת רוח לפני'...

[יש כאלו שמנסים להגיע למשמעת עצמית? שאני יעשה את הכל מצמצם, לא בגלל שאומרים לי. למה אתה צריך לשמוע לעצמך? איפה זה כתוב? אני יודע שכתוב בתורה לשמוע בקול...]

צריך לחבר את עצמינו לאבינו שבשמים, לא לחבר את עצמינו לעצמינו, אלא לאבינו שבשמים. זה מה שראש השנה מלמד אותנו. יש לנו אב זקן, כמו שאומרים בסליחות. שהוא 'אבינו, אב הרחמן, המרחם'. 'אבינו - מלכנו', אומר הר"י דסלר קודם תבין את 'אבינו' אחר כך תבין את ה'מלכנו'. להתחבר אליו, לשמוע בקולו, לא משמעת עצמית. שלימות שלי? נחת רוח לפניו? כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו, שגם כל הנקרא בשמי ולכבודו בראתיו. ומה התכלית? הטבה לבריות, שיתקרב אלי. כמה זה מרומם אותו ומעורר אותו. כמה שזה מושך אותו אליו.

[זכורני שבצעירותי נסעתי לשיבת 'באר יעקב' לר"ה, לגה'ר' שלמה וולבא זצ"ל. ושם לא אמרו שיחות בר"ה, כמו בקלם שלא אמרו מוסר בר"ה. רק לפני ר"ה הוא מסר שיחה, והוא אמר שמתקרב ר"ה וכולם חושבים אין לי כח, זה מדי גדול עלי...]

למה חושבים שזה מדי גדול? אני גידל לכם למה. כי כשמתקרב ראש השנה לוקחים דף גדול ועושים רשימה: **צריך** לקנות דבש, **צריך** לקנות גזר, **צריך** חולצה חדשה, **צריך** צימ'עם, **צריך** בשוליים מיוחדים לחג. רגע, לא רק זה. **צריך** גם לקנות מחזור חדש, **צריך** ללמוד את התפילה, **צריך** להבין כל מילה למה כך ולמה כך, **צריך** לתקוע בשופר, **צריך** למצוא מקום ליד המזנון, **צריך** ללמוד טוהר הלכות ר"ה, **צריך** לשמוע כל מילה מהחזן, **צריך** לא לשכוח זכרון לחיים, **צריך** לחזור בתשובה. צריך וצריך... והתורה הקדושה אומרת אחרת! "**אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו**", אי טאטע זיסער, אתה אוהב אותנו. נצטק את זה בקול, עם כל הלב. כמה שאתה אוהב אותנו. ולא סתם אתה אוהב אותנו, אלא "**רצית בנו**", אתה רוצה במה שאנו עושים. ולא סתם ילדים טיפשים, אלא "**ורוממתנו מכל הלשונות**", מי? אני! אולי גדולי הדור... לא!! כל אחד! איזה רוממות...

"**קדשתנו במצותך**", אומר הדעת תבונות: לוקחים כבש, שוחטים אותו, לוקחים לו עצם מהראש, מוציאים מבפנים את המוח, ותוקעים. מה קורה? כל העולמות מתהפכים! כל העולם מתהפך ממידת הדין למידת הרחמים.

אנחנו מבינים את זה? לא! גזירת מלך! הרמב"ם לא הבין את זה. דברים גבוהים ושמיים, ומי עושה את זה? 'כפיך ובלבבך לעשותו', האדם הוא פועל את זה, כי ראש השנה הוא שמחה. צריך לדעת שכל פנונה גשית של האדם, עם כוונה ובלי כוונה, עם טהרת הלב ובלי טהרת הלב, פועלת בעולמות העליונים. ואנחנו בוחנים כל הזמן, כן טהרת הלב או לא טהרת הלב, כן אמיתי או לא אמיתי. איך אפשר למכור כל התורה כולה בשביל חצי רובל כסף. איך אפשר לדעת כל דבר אם זה אמיתי או לא אמיתי.

ודאי שאנו מתחננים "טוהר לבנו לעבדך באמת", אבל זה בסוף התפילה. אבל ההתחלה היא 'קדשתנו במצותך', המעשים של ישראל מקדושים והופכים את כל הבריאה. כל ילד מגיל בר מצוה, מגיל חינוך, הופך את כל העולם! 'קדשנו במצותי'. קדושה במעשים שלנו. 'וקדשתנו מלכנו לעבודתך'. ועוד יותר, "שמך הגדול והקדוש עלינו קראת". הוא מלך שלנו...

ומה אומרים אחר כך - וחיבת אותנו? לא! "**ותתן לנו**"! הקב"ה **נותן** לנו שופר, והוא **נותן** לנו דבש, והוא **נותן** לנו תפילות, נותן ונותן בלי סוף! זה ראש השנה, מה הוא נותן לנו. זה מה שאנו צריכים. מה שאנו מקבלים ממנו "ותתן לנו באהבה". אז מה יש לפחד מראש השנה? בטח שצריך לפחד, אבל זה פחד שרצים אליו. 'ממך אברך אלקי'.

ואז איזה השראה יכולה להיות בבית בכזה ראש השנה. בישיבה אנחנו שרים בערב יום טוב, "נפשנו חיכתה לה' עזרנו ומגיננו הוא", איך יהיה לנו כח? ה' יעזור! הוא יגן עלינו גם מהחטאים. זה עצמו מרומם את האדם.

הרי זה היסוד של תשובה, של "שובה ישראל עד ה' אלקיך", לדעת שיש בורא עולם שצריכים לשוב אליו. "ותתן לנו באהבה", אתה נותן לנו תקיעת שופר, איזה התעלות. אנחנו מבינים מה זה? הרמב"ם לא מבין, גזירת מלך, יש גם רמז 'עורו ישנים משנתכם', אבל 'למה תוקעין' - רחמנא אמר תקעו!

וכתוב בכתר ראש, "רבנו [הגר"ח] היה שמח מאוד בעת תקיעת שופר, וכן אמר שצריכים להיות ברוב שמחה וחזון, כדוגמת המדינה ביום שממליכים מלך ומעטרים אותו, כן אנחנו בתקיעת שופר ממליכים לקב"ה, ותכירי מה שהטיב בך, וכללו אתה בא באכסנייתו קרוא אל לשייכות טובו".

וכך בספרותנו כתוב את הלשון הזה, כמה צריכה להיות השמחה במלכותו. אחרי השמחה באה היראה. אבל אם אין שמחה אז זו בריחה ממנו. לא בריחה ממנו אליו.

[ה] ובימים אלו נשים מול עינינו את דברי הכוזרי, (מאמר ב) "וכללו של דבר, כי תורתנו נחלקת בין היראה והאהבה והשמחה, תתקרב אל אלהיך בכל אתה מהנה" עבודת ה' צריכה להיות ממוזגת משלושה דברים: אהבה, יראה, ושמחה. וצריך האדם לעבוד את ה' בכל אתה מהם שווה בשווה. אם אחד רואה שמידת היראה אצלו מדי חזקה, צריך לאזן. אם מידת השמחה חזורה, וקודקוד ברחובות, שוכח מיראה, צריך לאזן. וכן באהבה. זה שלשה כלים שלובים שצריכים להיות שווים.

וממשיך הכוזרי "ואין כניעתך בימי התענית יותר קרובה אל האלהים משמחתך בימי השבתות והמועדים, כשתהיה שמחתך בכונה ולב שלם". אנחנו חושבים שמתקרב אלנו יו"כ, צמים ובוכים לפני, זה עבודת ה' נוראה. ביזא אחר כך שמחת תורה, זה בשבילנו. אבל הכוזרי אומר לא כן! אין! הכניעה בימי התענית יותר קרובה אל האלהים מהשמחה בימי חג ומועד "ותכירי מה שהטיב בך, וכללו אתה בא באכסנייתו קרוא אל לשייכות טובו".

זה השילוב והמזיגה שבר"ה, שמצד אחד 'חדוות ה' היא מעווכס, יו"ט שיש בו שמחה. ומצד שני לא אומרים הלל מפני שהוא יום דין. וכמו שאומר הרמב"ם "שהם ימי הכניעה ופחד ויראה, ומנוס ומבשר - אליו", צריכים לדעת שיש לאן לברוח. אם לא יודעים לאן נברח בורחים החוצה. אם לא יודעים שיש לנו אבינו שבשמים שמחה לנו וקורא לנו, אז לאן בורחים?

איזה רוממות יכולה להיות כן מכל מצוה. מכל ברכה. ה' ינונו.

- - - נערך מכתבי תלמידים - - -

לתרומות ולהנצחה להפצת הגליון: נדרים פלוס < חיפוש מוסד > ישיבת הקהלות יעקב < קטגוריית "עלון חקרי לב" >

או להשאיר הודעה ב"קו בית המדרש נפש החיים" במספר: 077-26-111-78, או במייל: ky6880427@gmail.com

לפניות, הערות והארות בכל נושא הגליון, וכן למסירת דברי תורה בכל נושא מרבינו שליט"א, ניתן ליצור קשר באופנים הנ"ל.

← כל שיעורי רבינו שליט"א ב"קו בית המדרש נפש החיים": 077-26-111-78 →

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצלה"ה

נצבים תשפ"א • ראש השנה תשפ"ב • גליון תמ"ד

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הרסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

העדתי בכס

העדתי בכס היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובהחית בחיים למען תחיה אתה וזרעך (ל' י"ט) פירש רש"י, שהשמים והארץ קיימים לעולם וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התרתי בכס בכל זאת. וביאר ברבינו בחיי, דאחר שסיים משה תוכחותיו ודברי נבואתו הזמין עדים אלו כמי שמחתים העדים בסוף דבריו.

הנה לענין עדות דמגדף, מבואר במשנה בסנהדרין (נ"ו א') דמכיון דאי אפשר לחייבו מיתה אלא על ידי עדות, אם כן בית דין צריכין לשאול העד מה שמעת בפירוש, והוא מוכרח לומר הגידוף, והדיינין עומדין על רגליהן וקורעין בגדיהם. ואחר כך עד השני אומר אף אני כמוהו, והשלישי אומר אף אני כמוהו.

ותיקשי, דהרי כתב במנחת חינוך (מצוה ע') דהמגדף בכתב פטור, [והוכיח הכי מהא דמבואר בגמרא (כריתות ב' א') דמגדף הוה לאו שאין בו מעשה], ואם כן אמאי אמרינן שהעדים מוכרחים להוציא הקללה בפיהם ואז הדיינים צריכין לעשות קריעה, [וגם צריכין להוציא כל אדם לחוץ], הרי יכולים לכותבו, דלמנחת חינוך הנ"ל בכותב לא חשיב מגדף, והרי לשיטת רבינו תם (תוספות יבמות ל"א ב' ד"ה דחזו) מהני עדות מפי כתבם.

א. ראוי לבילה

אך הרי כתב רבינו תם (שם) דהטעם שאלם אינו יכול להעיד מתוך הכתב, דשאני אלם שאינו ראוי להגיד, דבעינן שעכ"פ יהא ראוי להגדה בפה, וכמו דאמרינן (מנחות ק"ג ב') כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו.

מעתה יש לומר דהכי נמי לענין העדות על המגדף, דאם נימא דמחמת האיסור מגדף אין העדים יכולים להעיד בפה, אם כן גם לא יהי מתוך הכתב, ומשום הכי מוכרחים להעיד בפה.

וכי תימא דלעולם חשיב ראוי להעיד בפה מכיון דרק מחמת איסור מגדף הם לא יכולים להעיד, אמנם הרי גם באינו ראוי מחמת איסור

חשיב אינו ראוי לבילה, כמו דחזינן (בבא בתרא פ"א ב') לענין ביכורים דבאופן דאסור לקרוא משום דמיחזי כשיקרא חשיב אינו ראוי לקריאה.

ב. מעיד מה שכתוב כאן

אך הנה איתא בריטב"א (מכות ו' ב') שאע"פ שבעדים אמרינן מפיהם ולא מפי כתבם, שלא ישלחו עדותם לבית דין באגרת, מכל מקום כל שנותן עדותו כתובה לבית דין ואומר מה שכתוב כאן אני מעיד, מפיהם קרינן ביה.

מעתה אכתי תיקשי הא דמגדף, דנימא שהעדים לא צריכים לומר בפה הגידוף, אלא יכתבו הגידוף ויאמרו שכל הכתוב כאן אני מעיד, דבכהאי גוונא מהני העדות. [א"ה. ובריטב"א שם מבואר דהיינו גם לשיטת רש"י דבעלמא לא מהני עדות מפי כתבם].

ג. בשבועה מהני לומר אף אני כמוהו

אמנם יש לדון דלא ירויח כלום בהא שאומר כל הכתוב כאן אני מעיד, דגם כך הוי כאילו גידף.

דהנה יש לעיין לענין שבועה, להסוברים דשבועה בכתב לא מהני, מהו כשכותב ואומר שנשבע מה שכתוב כאן, ולכאורה מהני, דהרי חזינן דמהני שנשבע אחד והשני אומר אף אני כמוהו, ואם כן הכי נמי בכותב בפתק ואומר שנשבע מה שכתוב בהפתק דחשיב שבועה גמורה. ואם כן יש לעיין דהכי נמי לענין מגדף, בכותב הגידוף ואומר הריני מעיד מה שכתוב כאן, דהכי נמי חשיב כמגדף.

אלא הרי יש לעיין כעין זה אם מהני בגידף אחד והשני אומר אף אני כמוהו. ויש ראייה דלא מהני, דהרי אמרינן במשנה בסנהדרין (שם) דבית דין אומרים לעד השני שלא יאמרו הגידוף אלא יאמר רק "אף אני כמוהו", חזינן דכך לא חשיב מגדף, ועל כרחך דמגדף חלוק משבועה, ואם כן הכי נמי בכתב הגידוף ואומר שמעיד מה שכתב לא חשיב גידוף, ואם כן הדרא קושיין.

[א"ה. עיין בתשובות משיב דבר (ח"ד סי' נ"ג) שהקשה כהנ"ל ותיירץ דאין זה כבוד ה' שיהיה הגידוף כתב ויראה לכולם].

עניני ראש השנה

כרחך איירי המשנה באופן שכבר התחיל לשמוע מתחילת הברכה וכוון לצאת בהברכה.

ולפי זה מיושב קושיית מהריא"ז עזיל, שהקשה על המשנה הנ"ל דבשמע קול שופר אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא, הא מתעורר לכוון רק בתחילת השמיעה ונמצא שחסר תחילת התקיעה, והרי בעינן לשמוע כל התקיעה מתחילתה. ותיירץ דיש לומר דכוונתו ושמיעתו חשיב באין כאחת. ולדבריו בשומע תחילת קריאת המגילה ומתעורר לכוין נמי יצא.

אמנם להאמור לא קשה מידי דהרי באמת איירי שכוון לצאת כבר מהברכה.

ב. המשנה איירי לענין בדיעבד

אך זה אינו דמתניתין קאמר "יצא" דמשמע דאיירי דיצא רק

תקיעת שופר בלא הברכות

הנה יש לדון מהו בהתחיל לשמוע תקיעת שופר אחרי שהבעל תוקע כבר אמר הברכה על השופר, האם מותר לכוון לצאת ידי תקיעת שופר אע"פ שלא שמע הברכה:

א. אלם לא יתרום

הנה לכאורה אין לכוון לצאת אם לא שמע הברכות דהרי אמרינן (משנה בתרומות פ"א מ"י) אלם לא יתרום מפאת דאינו יכול לברך.

והנה איתא במשנה בראש השנה (כ"ז ב') מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה, אם כוון לבו יצא, ואם לאו לא יצא.

ותיקשי היאך מכוון לצאת, הרי לא שמע הברכה. ויש לומר דעל

בדיעבד, ויש לומר דהיינו משום דאייירי שלא שמע הברכה, והרי חזינן (גמרא שם כ"ח ב') דלמאן דאמר מצוות אין צריכות כוונה הא דקתני אם כוון לבו יצא, הכוונה דידע דאינו קול נבוחי, משמע דאייירי בלא כוון בהברכה. [נ"ה]. דהרי אם שמע הברכה היאך יתכן שחשב שזה קול נבוחי? ואם כן גם למאן דאמר מצות צריכות כוונה איירי בכהאי גוונא שלא כוון בהברכה.

ג. מברך לפני התקיעות דמעומד

הנה העירוני דאם בא לבית הכנסת לאחר הברכות, דכתבנו שלא יכוון לצאת מפאת שמפסיד הברכה, אך אינו מוכרח, דיכול לברך לפני תקיעות דמעומד וחייל למפרע גם על התקיעות דמיושב.

וכעין הא דכתב בחיי אדם (כלל קמ"ח סעי' י"א) דאם לא בירך על הלולב קודם הנטילה, מברך אחר כך לפני הנענועים, שגם הנענועים הן חלק מן המצוה, והברכה על הנענועים חייל למפרע על הנטילה. ולא אדע.

ד. תקיעות דמעומד אינם חייבים בברכה

הנה כתב במשנה ברורה (סי' תקפ"ט ס"ק י"א) דהתקוע לנשים יכוין בלבו שלא לצאת בתקיעות דבית הכנסת ואז יוכל אחר כך לברך בשבילן. ותיקשי הא התקוע להנשים לאחר מוסף, שומע קודם התקיעות דמעומד, ולכאורה גם התקיעות דמעומד חייבים בברכה ואם כן היאך ישמע אותם בלא ברכה.

ואולי תקיעות דמעומד פטורים מברכה. ומכל מקום מהני הברכה על התקיעות דמעומד לענין התקיעות דמיושב. וכמו בנענועים דהלל דיש לומר דפטורים מברכה, אלא דמהני הברכה על הנענועים לענין עיקר הנטילה, שעל ידי שמברך על הנענועים חייל למפרע על עיקר הנטילה מכיון דעכ"פ הנענועים הם חלק מהמצוה. וצריך עיון.

לדוד ד' אורי או שיר של יום

הנה כתב במטה אפרים (סי' תקפ"א סעי' ו') יראה לי שבמקומות שאומרים "לדוד ה' אורי וישע"י" אחר תפלת שחרית, ונוהגין גם כן לומר שיר של יום אחר תפלת שחרית, יש להקדים השיר של יום לפי שהוא תדיר. וכן בראש חדש יש להקדים מזמור ברכי נפשי, דברכי נפשי הוא תדיר בכל ראש חדש.

ולכאורה תיקשי, דהרי יש לדון דאדרבה שיר של יום הוא פחות תדיר, דכל "שיר של יום" הוא רק פעם אחת בשבוע דהוה חמשים ושתים פעמים בשנה, משא"כ לדוד ה' הוא פעמיים בכל יום דהוה למעה ממאה פעמים בשנה.

א. כל שיר של יום חדא

הנה יש לבאר בזה ב' טעמים, חדא, דכל שיר של יום חדא הוא, ונמצא דשיר של יום הוא תדיר לפי מספר ימים בשנה, משא"כ לדוד הוא רק מאה פעמים בשנה.

והיינו דיש לדון באיכא כמה נוסחאות אבל סיבה אחת, האם אזלינן בתר הסיבה וחשבינן אותו ככמה, או דילמא אזלינן בתר הנוסחא ואם כן חשבינן אותו רק כחדא, ואם נימא דאזלינן בתר הסיבה אתי שפיר כהנ"ל.

ב. מספר או התפשטות

תו יש לדון, בהא דיש לחקור בעיקר דינא דתדיר, האם אזלינן בתר מספר הפעמים, או דילמא אזלינן בתר ההתפשטות, דהא שמתפשט על יותר זמן חשיבא תדיר משא"כ אלו שנמצאים בקבוצה אחת חשבינן כחדא.

מעתה אם נימא דאזלינן בתר ההתפשטות, כדאייתי בערוך לנר (סוכה נ"ו א' בתוד"ה עד) מגמרא דשבועות (ט' א') דשעירי ראש חדשים תדירי על שעירי הרגלים, אע"פ ששעירי הרגלים איכא בשנה כמנין ט"ז, ושעירי ראשי חדשים רק י"ב, ואלא על כרחך דדבר המתפשט חשיב טפי תדיר אף שהשני יותר פעמים, והרי שעירי ראש חודש מתפשטים על כל חדשי השנה, משא"כ שעירי הרגלים דאינם אלא בהרגלים. [וכן חזינן בגמרא סוכה שם בדעת רבה בר בר חנה, וע"ע בחתם סופר שם, וע"ע ברמב"ם פ"ט הל' תמידין ה"ב].

מעתה אתי שפיר דאע"פ דלדוד הוא מאה פעמים בשנה ושיר של יום רק י"ב פעמים, מכל מקום לדוד הוא רק במשך ימי אלול ותשרי,

משא"כ שיר של יום מתפשט על כל השנה ואם כן חשיבא תדיר.

ג. נפקא מינה לענין קריאת התורה

הנה נפקא מינה בזה לענין פרשת השבוע וקריאת ראש חודש מי עדיף. [כגון לענין מי שצריך לילך החוצה בחלק מהקריאה, באיזה מהם יצא החוצה].

דהרי לטעמא בתרא, הקריאה של ראש חודש תדיר, דפרשת השבוע הוא רק בשבוע אחת בשנה, משא"כ קריאת ראש חודש הוא בכל ראש חודש.

אמנם לטעמא קמא פרשת השבוע תדיר, דהרי אזלינן בתר הסיבה והוא החיוב קריאת פרשת השבוע, ונמצא שהוא תדיר דהוה בכל שבוע ושבוע.

ויש לומר דב' הטעמים אמת, הלכך מוטב שיפסיד קריאת ראש חודש. [דהרי אם אמרינן גם הטעם הראשון, אם כן פרשת השבוע תדיר, דמכיון דאזלינן בתר הסיבה אם כן הוא גם מתפשט על כל השנה].

קריאת התורה של פרשת השבוע יותר חיוב

אך העירו דכתב המחבר (שו"ע סי' קל"ז סעי' ג') דקריאת התורה של המועדים דינם כמו מנחה בשבת ושני וחמישי, שאם דילג פסוק אחד ולא קראו, וקרא י' פסוקים בלא פסוק המדולג, אינו חוזר, לפי שכבר קראו הפרשיות בשבתות שלהן, והלכך יש להקל בהם יותר טפי מפרשת השבוע.

ולפי זה ודאי עדיפא שישאר לשמוע בפרשת השבוע, דהוא חיוב יותר גדול מהפרשה דראש חודש.

אך מתבאר במשנה ברורה וביאור הלכה (שם) דמכל מקום בעינן שיהא לו עיקר הקריאה. [עיין שם]. אלא אם נימא דדברי המשנה ברורה אינם מוסכמים, אם כן ודאי עדיפא שישאר לשמוע פרשת השבוע וכהנ"ל.

ד. עלינו לשבח או שיר של יום

הנה כתב במאיר נתיבים (סי' ה') דעלינו לשבח קודם לשיר של יום, דשיר של יום הוא רק פעם אחת בשבוע משא"כ עלינו הוה בכל יום ויום.

אמנם לדברינן דאזלינן בתר הסיבה, שיר של יום ועלינו לשבח הוי כחדא, דתרווייהו בכל יום. אבל באמת אכתי עלינו לשבח תדיר דהוי ב' פעמים ביום משא"כ בשיר של יום הוה רק פעם אחת ביום.

[תו נפקא מינה בב' טעמים הנ"ל, בהא דכתב הגאון מאיר נתיבים ליישב קושיית תוספות בסוכה. עיין מה שהבאנו בגליון פרשת וארא תשע"ג].

ה. קידוש של יום טוב או ספירת העומר

הנה לפום סברא דהתפשטות נמצא דקידוש של יום טוב וספירת העומר, קידוש יום טוב הוי תדיר טפי, דאע"פ דספירת העומר הוה מ"ט פעמים וקידוש של יום טוב אינו אלא כמה פעמים בשנה, מכל מקום קידוש של יום טוב מתפשט על יותר זמן. וצריך תלמוד.

שופר של שלמים

הנה אמרינן בסוגיא בראש השנה (כ"ח א') דרב יהודה קאמר דבתוקע בשופר של עולה יצא ידי חובתו, כיון דיצא לחולין, אבל בתוקע בשופר של שלמים לא יצא ידי חובתו, כיון דאינו מתחלל והוה ליה מצוה הבאה בעבירה. ורבא סבירא ליה דבתרווייהו יצא מפאת דמצות לאו ליהנות ניתנו.

חזינן דרב יהודה דסבירא ליה דלא יצא בשופר של שלמים, היינו משום דמצות ליהנות ניתנו והוה מצוה הבאה בעבירה.

והקשו בתוספות (שם ד"ה אמו) דאם כן אמאי קאמר רב יהודה (גמרא שם) דהתוקע בשופר של עבודה זרה לכתחילה אסור משום דמאיס אבל בדיעבד יצא, הרי נהנה מהשופר מפאת קיום מצות תקיעת שופר ונמצא דהוה מצוה הבאה בעבירה.

תירוצ' א' - גרסינן רבא

התה תוספות תירצו דלא גרסינן התם רב יהודה אלא גרסינן רבא.

תירוץ ב' - איירי שיש לו שופר אחר

בטורי אבן (ראש השנה כ"ח א') נסתפק כשנהנה מאיסור הנאה, אך יש תחת ידו גם דבר המותר בהנאה לאותו ענין, כגון שלקח פטיש שאסור בהנאה ופיצח בו אגוזים, ויש לו גם פטיש אחר שאינו אסור הנאה, האם מקרי נהנה מאיסור הנאה.

וכתב בטורי אבן דאם נימא דלא מקרי נהנה, אם כן יש ליישב קושיית תוספות, דהא דעבודה זרה איירי שיש לו שופר אחר המותר ואם כן לא חשיבא נהנה, משא"כ בהך דשופר של שלמים איירי שאין לו שופר אחר.

אבל דחה האי תירוצא, דבאמת אף ביש לו אחר חשיב נהנה וקא עבר על איסור הנאה. וזה דלא כהרש"ש בנדרים (ט"ו ב') שנקט דבאמת שרי.

תירוץ ג' - לא יצא מחמת פרוטה דרב יוסף

הנה בספר מנחת כהן (להראב"ד דמטרסדורף הגי' דוד כ"ץ זצ"ל) כתב ליישב, דלעולם קסבר רב יהודה דמצות לאו ליהנות ניתנו, ומשום הכי בשופר של עבודה זרה יצא ידי חובתו, והא דבשופר של שלמים לא יצא ידי חובתו, היינו מטעם אחר, דמרויח פרוטה דרב יוסף.

תוספות בשבועות

הנה יש להקדים דהקשו תוספות בשבועות (מ"ד ב' ד"ה ורב יוסף) היכי אמרינן לדינא דמצות לאו ליהנות ניתנו, הא מכל מקום מרויח פרוטה דרב יוסף מפאת עוסק במצוה, ואם כן מיתסר מחמת האי הנאה. ותירצו תוספות דיכול לכוין פעולת התקיעה או הטבילה בשעה שאין עני מצוי, משא"כ בהשבת אבידה לא שייך זה דכמה פעמים צריך להתעסק בה לשוטחה לצרכה וכדומה.

שופר של שלמים איירי בשוגג

מעתה כתב במנחת כהן, דבתוקע בשופר של שלמים, דאיירי בשוגג, [דהא אמרינן דבעולה יצא לחולין מחמת מעילה והיינו דוקא בשוגג], אם כן לא שייך לומר שמכוין כשאין עניים דהא סובר שהשופר של חולין, והלכך לרב יהודה לא יצא ידי חובתו לא מפאת דמצוה ליהנות ניתנו אלא מפאת פרוטה דרב יוסף, משא"כ בשופר של עבודה זרה דאיירי שהוא מזיד שפיר יצא מפאת מצות לאו ליהנות ניתנו, ופרוטה דרב יוסף ליכא דהרי יכול לכוון פעולתו שיהא בשעה שאין עניים מצויים.

[ובזה יישב קושיית תוספות (שם ד"ה בשופר) אמאי לא מפליג רב יהודה בעולה גופיה בין שוגג למזיד דבמזיד לא יצא כיון דלא נפיק לחולין ובשוגג יצא כיון דיצא לחולין, ולהאמור אתי שפיר, דבמזיד נמי יצא מפאת דמצות לאו ליהנות ניתנו והרי במזיד יכול לכוון פעולתו בשעה שאין עני].

הנאת הגוף בהדי המצוה

אך יש לעיין בדברי המנחת כהן בתרתי, חדא, דהרי הבאנו לקמן בדברי הדברי חיים (להג"ר יצחק אויערבאך זצ"ל, דיני ר"ה ס"ג) דמחמת הנאת הגוף שיש לו ביחד עם המצוה לא חשיב מצוה הבאה בעבירה, והכי נמי נימא הכי לענין האי ריוח של פרוטה דרב יוסף.

לא חשיב נהנה מהקדש

שנית, דהנה בתשובות בית שערים (א"ה. לא מצאתי) הקשה בהא דמגיפי דלתות היו נוטלים שכר מתרומת הלשכה, הא הקדש אסור בהנאה, ואם כן הרי אסור לקחת כסף על עבודה בדבר שאסור בהנאה, כשם שאסור לקחת שכר מעבודה בין נסך. ותירץ דשאני הקדש דאינו חשיב איסור הנאה, אלא יש בו רק איסור מעילה דהוא איסור שימוש, וכל שאין בו איסור מעילה, מותר בהנאה, וכאן נהי דההקדש גורם לו ריווח ממון שמקבל עברו שכר, אך לא חשיב שימוש בגוף ההקדש.

ואם כן לפי זה יש לומר דאע"פ שנהנה מהקדש הנאה דפרוטה דרב יוסף, מכל מקום לא חשיב שימוש בהקדש. ועיין.

מודר הנאה משופר

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' תקפ"ו סעי' ה') המודר הנאה משופר, אדם אחר תוקע בו והוא יוצא ידי חובתו, ואע"פ שאסור לו ליהנות מהשופר, הרי מצות לאו ליהנות ניתנו.

אלא יש לעיין האם שרי להמודר הנאה מהשופר לתקוע בעצמו בהשופר:

א. הנאת הגוף לתקוע בעצמו

הנה לחד גיסא מצאנו דאסור, דהנה מבואר בשולחן ערוך (שם) שהוא לא יתקע בו בעצמו.

וכתב במשנה ברורה (שם סי' כ"ב) דהפוסקים הביאו בשם הכלבו (סי' ס"ד) שהטעם דאע"פ דהמצוה לא חשיב הנאה, מכל מקום הרי יש הרבה בני אדם שיש להם הנאת הגוף כשהם תוקעין, והנאת הגוף ליכא להתיר בשביל טעמא דמצות לאו ליהנות ניתנו.

ב. תוקע בשופר של עולה

אמנם לאידך גיסא הרי מבואר בגמרא (ראש השנה כ"ח א') דלרבא שרי לתקוע בשופר של עולה, דמצות לאו ליהנות ניתנו, ואיירי אף בתוקע בעצמו.

ותיקשי הרי להאמור אע"פ דמצות לאו ליהנות ניתנו, אמנם הרי לדעת הכלבו בתוקע בעצמו איכא הנאת הגוף.

ג. ההנאה אינו מעיקר המצוה

הנה בדברי חיים (להג"ר יצחק אויערבאך זצ"ל, דיני ר"ה ס"ג) מיישב דבאמת גם בשופר של עולה אסור לתקוע בעצמו מחמת הנאת הגוף, אמנם מכל מקום בדיעבד יצא ידי חובתו ולא אמרינן בזה מצוה הבאה בעבירה, דהרי כיון דההנאה אינה עצם קיום המצוה אלא רק הנאה אחרת, [והרי יכול לקיים המצוה בלא העבירה, והיינו שיתקע באופן שלא יהא גופו נהנה מקול תקיעתו], בזה לא אמרינן מצוה הבאה בעבירה דלאו מפאת המצוה נהנה.

ד. זיהא דהכלבו רק לכתחילה

אמנם הרי כתב במשנה ברורה (שער הציון סי' תקפ"ו ס"ק כ"ב) דכל דינא דהכלבו הוה רק חששא בעלמא לענין הלכתחילה. והוכיח הכי מהא דבשופר של עבודה זרה דנכרי תוקעין בו, מטעמא דמצוות לאו ליהנות ניתנו, ולא חיישינן שמא יהנה גופיה בתקיעה, ורק לכתחילה אסירא משום דעבודה זרה מאיס, ותיקשי הרי נהנה הנאת הגוף כשתוקע. ועל כרחך דינא דהכלבו אינו אלא לכתחילה היכי דאיכא שופר אחר.

מעתה לא תיקשי אמאי יצא בשופר של עולה הא נהנה גופו כיון דהוה רק לכתחילה אמנם בדיעבד יצא ידי חובתו.

ולפי זה בטל ההכרח דהדברי חיים, אך אכתי יש לדון כדבריו בלא ראיא אלא מסברא.

הנאה ביחד עם המצוה

הנה הבאנו לעיל דכתב בדברי חיים (להג"ר יצחק אויערבאך זצ"ל, דיני ר"ה ס"ג) דגם בשופר של עולה אסור לתקוע בעצמו מחמת הנאת הגוף, אמנם מכל מקום בדיעבד יצא ידי חובתו ולא אמרינן בזה מצוה הבאה בעבירה, דהרי כיון דההנאה אינה עצם קיום המצוה אלא רק הנאה אחרת, [והרי יכול לקיים המצוה בלא העבירה, והיינו שיתקע באופן שלא יהא גופו נהנה מקול תקיעתו], בזה לא אמרינן מצוה הבאה בעבירה דלאו מפאת המצוה נהנה.

ויש לדון בדבריו בכמה אנפי:

א. פרוטה דרב יוסף

הנה לפי דבריו לא נוכל לומר כדברי המנחת כהן הנ"ל דטעמא דרב יהודה דלא יצא בשלמים הוא מפאת פרוטה דרב יוסף, דמה איכפת לן דנהנה מפרוטה דרב יוסף בתוקע בשופר של עולה בשוגג, הרי מכל מקום זה לא משוי מצוה הבאה בעבירה, דאין זה הנאה מחמת המצוה.

ב. המודר הנאה מחבירו

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' תקפ"ט סעי' ז') המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה, דמצות לאו ליהנות ניתנו, ודוקא כשהוא תוקע מאליו להוציא, אבל אם אמר לו המודר תקע והוציאני, אסור.

וכתב בפרי חדש (מובא במשנה ברורה שם סי' ק"ד) דבדיעבד יצא. והקשה במשנה ברורה (שם שער הציון סי' י"א) אמאי יצא בדיעבד, הא נימא מצוה הבאה בעבירה, והרי לכמה פוסקים הוא לעיכובא אף בדיעבד.

אמנם לכללא דהדברי חיים אתי שפיר, דהרי האי הנאה שמקיים רצון המודר, אינו הנאה מגוף המצוה, ולא אמרינן בזה מצוה הבאה בעבירה.

[ובלאו הכי צריך עיון הא בירושלמי (שבת פרק האורג ה"ג) קאמר

מסתם קריעה לקריעה דאבילות. וצריך תלמוד].
תו, יש לעיין אם באמת פשיטא הוא דאם נמלך שלא להמשיך לתקוע
דכוונתו הוא להסיר הכוונה להמצוה.

אונס מחמת עצמו באמצע התקיעות

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' תקפ"ח סעי' ב') שמע ט' תקיעות בט'
שעות ביום יצא.

וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק ו') בשם מגן אברהם (שם ס"ק ב') דהיינו
דוקא בשהיה ביניהם שלא מחמת אונס, הא בשהיה באונס, אפילו רק
כדי לגמור את כל הסדר, יחזור לראש אותו הסדר.

וכתב במגן אברהם (סי' ס"ה סק"ב) דהפסיק מחמת אונס היינו דוקא
כשהאונס הוא בגוף הדבר, כגון שלא היה האדם ראוי מחמת גוף נקי
או שלא היה המקום ראוי שלא היה נקי, אבל בכגון אם הפריעו לו
ליסטים וכדומה לא חשיב הפסק.

והקשה בביאור הלכה (שם) דאם כן אמאי כתב במגן אברהם האי
דינא דבהפסיק מחמת אונס הוה הפסק לענין תקיעת שופר, הרי
לכאורה האי דינא שייך רק בתפילה או ברכת המזון וכדומה שעכ"פ
אסור להזכיר שם שמים ולומר דברי תורה במקום מטונף, משא"כ
בתקיעות שופר שאינה רק מעשה מצוה, היכן מצינו שאסור לקיים
מצוה כשגופו אינו נקי או במקום שאין נקי, אטו אסור לבלוש טלית
של ד' כנפות כשגופו או המקום אינו נקי.

א. הכוונה כמו דברי תורה

אלא יליף מינה בביאור הלכה דאסור לקיים מצוה במבואות
מטונפות, דכיון דקיימא לן דצריך כוונה לצאת ידי המצוה שציונו ה',
הכוונה גופא חשיב כדברי תורה, ולא גרע מהרהור בדברי תורה. והביא
כעין זה ממטה אפרים, שאם תקע בשעה שהמים היו שותתין או אפילו
מצא צואה במקומו יצא, ומכל מקום יש לו לחזור ולתקוע בלי ברכה.
[תו כתב בביאור הלכה, דיש לומר בפשיטות, דבשעה שמקיים מצוה
בפועל הוא עבודה ואין לעשות עבודת ד' דרך בזיון, דהוא בכלל ביזוי
מצוה. וגדולה מזו אמרו (ראש השנה ל"ג א') דאסור לצחצח שופר של ראש
השנה במי רגלים מפני הכבוד, אע"פ דהשופר הוא רק הכשר מצוה,
וכל שכן בקיום המצוה עצמה].

ב. נרדם באמצע התקיעות

הנה לכאורה משכחת לה אונס מחמת גופו בנרדם באמצע התקיעות.
אלא לכאורה חזינן מהביאור הלכה דבנרדם לא חשיב אונס גופו.
[ועיין בספר שיח תפילה (ספר זכרון להב' טשזנר, דף תרל"א הערה 44) האם
בנרדם חשיב כאונס מכיון דבשעה שישן אינו חייב במצוות והוא עצמו
לא סמיה בדידה שהוא לא יכול להעיר עצמו].

ג. הוכרח לברך או לקרוא באמצע

תו הקשו, דהא משכחת לה אונס מחמת עצמו, בכגון מי שבאמצע
התקיעות נזכר שלא קרא קריאת שמע, או נודע לו דהקריאת שמע לא
עלתה לו שהיה שם צואה, וירא שהזמן יעבור, דלכאורה יפסיק באמצע
התקיעות ויקרא קריאת שמע. וכמו כן בכגון מי שחייב ברכת המזון
וירא שיעבור זמן עיכול, לכאורה יפסיק באמצע התקיעות ויאמר
ברכת המזון.

ולכאורה בכהאי גוונא חשיב כהפסיק באונס מחמת עצמו, דהרי
אינו רשאי לסיים התקיעות מכיון שחייב לברך או לקרוא קריאת
שמע, וכיון דעכשיו אסירא ליה לתקוע, אם כן דמי להיכא דאסירא
ליה מחמת צואה וכיוצא, דלכאורה אין לחלק מפאת מאי אסירין ליה.
אלא על כרחך חזינן מהביאור הלכה שהקשה דלא משכחת לה
בתקיעת שופר אונס מחמת עצמו, דעל כרחך בכהאי גוונא לא חשיב
אונס מחמת עצמו, וטעמא, או דמדינא שרי לתקוע אע"פ שכך יפסיד
הברכת המזון דלא חשיב שבכך מבטל בידים הברכת המזון, או דשרי
לשמוע התקיעות גם בשעה שמברך.

דדוקא כשהתחפץ של המצוה הוי עבירה ומשום הכי קורע בשבת לא
הוה מצוה הבאה בעבירה, והיאך האי חפצא דאיסורא של המוחר
תמנע את קיום המצוה של תקיעת שופר].

ג. סוכה של עבודה זרה

הנה בתשובות נודע ביהודה (קמא או"ח סי' קל"ג) כתב לענין היושב
בסוכה של עבודה זרה דאסירא מפאת הנאת הגוף אע"ג דמצות לאו
ליהנות ניתנו, וכתב דלא יצא אף בדעיבד מפאת מצוה הבאה בעבירה.
והנה לדברי חיים שפיר יצא, דהנאה אינה עצם קיום המצוה אלא
רק הנאה אחרת, אם כן לא אמרינן דהוה מצוה הבאה בעבירה.
[וכי תימא דבגוונא דהנודע ביהודה גרע דלעולם יש הנאת בהדי
מצוה משא"כ בגוונא דהדברי חיים, דיכול לקיים תקיעת שופר בלא
הנאת הגוף. אך חילוק זה צריך ראייה].

היסח הדעת באמצע המצוה

הנה יש לעיין בתקיעת שופר שהוא מצוה המורכבת מכמה
חלקים, [וכן בכגון אכילת כזית מצה], ובאמצע סבר שגמר או שלא ימשיך,
ושוב נמלך להמשיך את קיום המצוה, האם יצא ידי חובתו.
ובפשטותו יצא ידי חובתו. והרי מצאנו דבאיסורין לקי בזזית אף
בנמלך באמצע. [אך במצה יצטרך לברך שנית ברכת המוציא].

א. ראייה מד' מינים

הנה יש בזה ראייה מדינא דאורחות חיים בשם הר"מ (מובא בבית יוסף
סי' תרנ"א, ובמשנה ברורה שם סי' ק"ו) כשבירך על הד' מינים, ואחר כך מצא
ההדס הפוך, יצא ידי חובת לולב אבל לא חובת הדס, וחייב לברך רק
על הדס, וכן באתרוג שהפכו לפני הברכה ושכח להופכו בחזרה, לא
יצא ידי חובת האתרוג ויברך שוב רק על האתרוג.

וביארנו בלבוש ואלוה רבה ושאר פוסקים, דהא דברכת הלולב אזדא,
היינו מכיון שסבר שכבר יצא ידי חובתו ולא היה בדעתו שהברכה
אכתי קיימת.

והשתא תיקשי היאך אמרינן שעכ"פ יצא ידי חובת נטילת שאר
המינים, ומצטרף הלולב שנטל מקודם להאתרוג שנטל עכשיו שנית,
הרי סבר שגמר ואם כן הפסיד גם הלולב, אלא חזינן דלא אמרינן הכי
לענין שיפסיק את עיקר המצוה.

אמנם יש לדחות דשאני תקיעת שופר [או כזית מצה] שזה סוג אחד
ומקצתו לאו מיד, הלכך אם נמלך אזדא החלק שעשה, משא"כ בד'
מינים דכל חד קיים באפי נפשיה.

ומכל מקום אע"פ דליכא ראייה, עכ"פ נראה מסברא דהיסח הדעת
לא מונע הצירוף.

ב. מהו לענין הברכה

תו יש לדון מהו לענין הברכה, דהנה חזינן דמכח היסח הדעת אזדא
ברכת הלולב, ויש לעיין מהו לענין שופר, בתקע תשע קולות בתשע
שעות וסבר לא להמשיך ומכל מקום המשיך, האם מברך שנית. ואין
ראיה מהא דמברך שנית בד' מינים דהתם הם ברכות נפרדות.

[וחזינן (משנה ברורה סי' תקפ"ה ס"ק ד'), בשם בני עולם סי' ל"א] דאם נשתנה
השופר באמצע קיום המצוה, מפלגינן אם התחיל לתקוע או לא, ואם
התחיל לתקוע אינו מברך שנית. והכי נמי יש לומר בנידון דידן.
[וכעין זה חזינן במילה היום ופריעה למחר לענין ברכה. ועיין בכל זה בקונטרס
היסח הדעת להג"ר מרדכי ועקנין שליט"א].

ג. נמלך תוך כדי דיבור לתחילת הקיום

תו יש לדון מהו בנמלך תוך כדי דיבור לתחילת התקיעה הראשונה,
האם נימא דהסיר את כוונת המצוה וכשנמלך שנית לאחר כדי דיבור
לא חזרה הכוונה.

אך לענ"ד אינו כן, חדא, דנראה לענ"ד דאי אפשר להסיר את
הכוונה, כשם דלא מהני ליתן כוונה תוך כדי דיבור, ודוקא בקריעה
אשכחן דמהני תוך כדי דיבור. [ותדע, דמהני רק מקריעה לקריעה ולא

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

יום כיפור

הצלה !!!

פתחון פה להצטדק, כי לפני כן בזמן שהוא עוד יכל, הוא לא עשה שום צעד לשוב ולתקן אותם.

עבירה קטנה?

יש שני סוגים של "עוון עקבי" שאנו רוצים לדבר עליהם במיוחד. האחד, עוונות שאדם מקטין את חשיבותם, ואינו חושש שייענש עליהם. ראשית עלינו לדעת, אין דבר כזה "עבירה קטנה", אפילו אם היא קטסטרופה - אסון גדול. גם עבירה אחת "קטנה", אם לא נטפל בה ונתפטר ממנה ע"י תשובה, היא תגרום לנו לצרות בלי סוף. כמו שאומר ה"חובות הלבבות": "אין קטנה בעבירות - עם התמדה, ולא גדולה בהם - עם בקשת המחילה" (שער התשובה ז).

עצם המחשבה שיש עוון שאפשר להתעלם ממנו, אפילו עוון הקטן ביותר, נחשבת כמרד בה! רבינו יונה בשערי תשובה (ש"א ו) כותב שאפילו מי שאינו מקבל על נפשו לזהר מחטא קל, נחשב כ'מומר לדבר אחד', וגדול עונו מנשוא. הגמ' (סוכה נב.) אומרת א"ר אסי יצה"ר בתחילה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה כעבותות העגלה שנאמר: "הוי מִשְׁכֵּי הָעוֹן בְּחֶבְלֵי הַשָּׂוֹא וְכַעְבוֹת הָעֵגְלָה חֲטָאָה" (ישעיה ה יח). רבינו יונה מבאר שאפילו עוון קטן כ"כ שנראה כקורי עכביש, "חבלי שווא" - אין להם שום משמעות, כשחוזרים עליו שוב ושוב, בכל פעם הוא מכפיל את "עובי החבל", עד שהוא נהיה "כעבות העגלה", חבלים עבים כ"כ שיכולים למשוך עגלה כבדה. ולכן אפילו עבירה קטנה אם חוזרים עליה שוב ושוב - במשך הזמן היא נהיית חמורה כמו "חייבי כריתות ומיתות בית דין!" (רבינו יונה א לח). א"כ מתחילים אנו להבין ש"עוון עקבי", העוונות ה'קטנים' שאיננו מייחסים להם חשיבות ורצינות, באמת אין דבר יותר רציני וחמור מהם.

אל תדחה למחר!

הסוג השני של "עוון עקבי" שברצוני לדבר עליו הם כאלו עוונות שקל לשוב עליהם, ודוקא משום כך האדם דוחה את התשובה עליהם לזמן אחר.

ביום הדין ממה לפחד?

דוד המלך אומר (תהלים מט ו): "לִמָּה אֵיךָ בִּימֵי רָע?" כלומר, אגיד לכם למה אני ירא בימי רעה - ימי הסכנה שאוביבי דוד רדפו אחריו וביקשו להורגו - מהסכנה עצמה איני ירא, אבל אני ירא מ'עוון עקבי'. כי בעת סכנה דנים את האדם, ואז העוונות של האדם מתעוררים לקטרג עליו. חז"ל לימדונו "השטן מקטרג בשעת הסכנה" (ירושלמי שבת ב ו). עת סכנה, היא 'שעת הכושר' לעוונות לקטרג על האדם שייענש ולא ינצל מהסכנה. הגמ' (שבת לב.) משוה את 'שעת הכושר' הזו, לשור שחפצים לשחטו, אבל בדרך כלל קשה להפילו לארץ בכדי לשוחטו, ולכן אם כבר אירע שנפל, אז מנצלים את ההזדמנות "נפל תורא - חדד לסכינא".

אך עלינו לדקדק בדבריו של דוד המלך. הלא כל חטא יש לחשוש מלהענש עליו, אבל הסוג המסויים הזה של "עוון עקבי" הדאיג אותו במיוחד. וכך מוצאים אנו בגמ' "עבירות שאדם דש בעקביו, מסובין לו ליום הדין" (ע"ז יח.). ולמה? כי חטאים שאדם יודע ומכיר בחומרתם, עצם ההבנה שנעשה כאן מעשה לא טוב מביאה לחרטה להתמודדות ולתיקון, האדם כבר פונה לכיוון של תשובה. כמובן שהטוב ביותר הוא לתקן את המעשים לגמרי ע"י תשובה, אבל גם לפני כן, אם האדם מצטער, כואב לו הלב, הוא דואג, זו כבר התחלה של תשובה - עדיין לא סליחה ומחילה, אבל בכל זאת יש לכך חשיבות, והסיכוי להענש עליהם הוא פחות.

המארב

אבל ממה צריך באמת לפחד בזמן הדין? מהעוונות שהוא לא מודאג מהם, הוא נכשל בהם בחוסר שימת לב ובלא מחשבה. הוא לא מייחס להם חשיבות, או שאפילו אינו מחשיבם לעבירה כלל. ואז פתאום בעת סכנה - יום הדין, הוא מוצא מולו מכל צד המון אויבים התובעים שייענש, אויבים שלא ציפה להם ולא ידע או שכח מקיומם בכלל. מי הם האויבים הללו? "עוון עקבי", העוונות שהוא דורס בעקביו, הם ה"מסובין לו", הם ארבו לו וחיכו לשעת הכושר, והנה הגיע הרגע - יום הדין, ולפתע הם קמים ומקיפים אותו בלי להשאיר לו

ולבבך". והצורך גדול בתשובה על עוונות הללו כ"כ גדול, עד שה' הוצרך לאיים עליהם עם ה"תוכחה". ובאמת בסוף ראינו מה קרה עקב כך שלא עשו תשובה ולא התקרבו מספיק אל ה', התוכחה התקיימה וישראל גלו מארצם.

הסכנה שלנו

הנושא שלנו היום הוא - דברים שכ"כ קל לקיים ודווקא בגלל זה מזניחים אותם. הדבר הראשון הוא - שמירת הלשון. ונסביר עכשיו כמה זה קל, ולפי זה נבין כמה חמור הוא לא לקיים זאת. הרי ידוע מאמר הגמ' (מנחות מג:), "גדול עונשו של לכן יותר מעונשו של תכלת", כי חוטי התכלת קשים להשגה וגם יקרים, אבל חוטי הלכן של הציצית זולים ומצויים, ולכן מי שבכל זאת מזניח ולא מקיים את המצוה עונשו גדול יותר.

המצווה לפטפט

ראשית, עלינו לדעת שיש עבירה שנקראת "דברים בטלים" - למרות שלא מדברים שום דבר אסור. הגמ' (יומא יט:) אומרת "וְדִבֶּרֶתָ בָּם" ולא בדברים אחרים. כח הדיבור ניתן לאדם לדבר בדברי תורה, ואם מדברים בדברים אחרים - מבטלים "עשה". ואומרת (שם) הגמ' שעוברים גם על לאו מדברי נביאים, "כָּל הַדְּבָרִים יִגְעִים לֹא יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר" (קהלת א ח). ברור, צריך לדבר בשביל להנעים לאחרים שבסביבתו, ובוודאי בשביל לשמח ולנחם אנשים. גדולי הדורות היו מדברים הרבה עם אנשים שהיו צריכים עידוד וחזק. אבל אם האדם שלפניו צריך דווקא לדבר ושישמעו אותו, ואתה קוטע אותו כדי להעמיס עליו את "חכמות" שלך, אז עברת על איסור "דברים בטלים".

לשון רעה

כולנו יודעים שיש איסור "לשון הרע" ונזהרים מלדבר לשון הרע, אבל נכשלים בלשון הרע מן הסוג הפחות ידוע, והיותר חמור: דיבור מצער. אדם הגון, לא מבזה את חבירו, ואפילו נזהר מלדבר מ'אחורי גבו', אבל בלי כוונה כשהוא מדבר עם חבירו הוא מדבר אליו בלשון, או בטון, חד משפיל ופוגע. מחוסר שימת לב אתה מצער אותו, דוקר את ליבו במחטים! כשהיצר הטוב ישאל אותך שים לב אולי פגעת בחברך? תדחה את טענותיו "אה.. עזוב ההוא לא נפגע, וכי מה כבר אמרת לו"? שים לב! לא לכולם יש עור עבה כמו שנדמה לך! חוסר שימת לב - אינו תירוץ מספק ליום הדין.

הגמ' בב"מ (נח:) מבארת שבשני מקומות כתוב בתורה, האחד: "לא תונו איש את עמיתו", אחד על דיני ממונות: "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לְעַמִּיתְךָ אוֹ קָנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ אֶל תוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו". זוהי "אונאת ממון", לצער את

יש שבאים על האדם ניסיונות גדולים, נדרש מאמץ גדול והקרבה רבה כדי לעמוד בהם, לפעמים אפילו שינוי מוחלט בתנאי החיים. לפעמים צריך לעבור לגור במדינה אחרת כדי להציל את הנשמה. ולמה לא? הרי בשביל להציל את הבריות אין כל ספק שאדם יעבור דירה למרחקים, לאקלים שיותר מתאים למצבם הרפואי. למרות שיצטרך להיפרד מכל חבריו ומשפחתו, ואפילו את מקצועו, מה לא עושים בשביל לשמור על החיים? הוא יעבור לצד השני של העולם, וירגיש שזה שווה לו. כמו כן לפעמים בשביל להימנע מעבירות מסוימות צריך לעשות שינויים דרסטיים בחיים. וחובה לעשות כך ללא היסוס, אם זו האפשרות היחידה להציל את חייו הרוחניים. שווה לעשות הכל על-מנת להציל את שארית ימינו בעולם, הרי אפילו אנשים זקנים עוברים למדינות אחרות בשביל להרוויח עוד כמה שנים; בוודאי עלינו לעשות כך כדי להציל את חיי הנצח שלנו - ניסיון כזה, דווקא משום שהוא ניסיון גדול כל כך, האדם גם מבין את חשיבות המאמץ להנצל ממנו, ופעמים רבות הוא מצליח לעמוד בו.

אבל אם הניסיון לא גדול, והתשובה לא דורשת ממנו כמעט שום מאמץ, אז הוא לא חושב שדחוף לעשות אותה עכשיו. הוא אומר לעצמו ש"יום אחד" בוודאי הוא יעשה זאת, אין מה לדאוג; והוא דוחה ומזניח. ובגלל שהוא מזניח אותם, העוונות האלה יקיפו אותו ביום הדין ויתקיפו אותו. ובסוג הזה של "עוון עקבי" נעסוק כאן היום.

"בפיך ובלבבך"

כשמשנה רבינו דיבר אל עם ישראל על תשובה הוא אמר להם: "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת וְכו' לֹא בְשִׁמְיָם הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשְּׁמִימָה וְיִקְחָהּ לָנוּ וְיִשְׁמַעְנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה. וְלֹא מֵעֵבֶר לָיִם הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲבֹר לָנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וְיִקְחָהּ לָנוּ וְיִשְׁמַעְנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה. כִּי קָרֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מֵאֵד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתָ" (דברים ל יא יד). כלומר התשובה שאתם צריכים לעשות אינה קשה לקיום, ולא צריך לנדוד בשבילה למרחקים, אלא היא קרובה אלינו, בפינו ובלבבנו - דהיינו בשכלנו. אפשר היה להבין מזה שהתורה אומרת לנו שיהיה מה שיהיה אפילו כשאדם עבר עבירות גדולות, כדי לקיים את מצוות התשובה מספיקה רק מחשבה בלב, ואמירה בפה. אבל בוודאי אין זה כך, משה רבינו דיבר את דבריו עם יוצאי מצרים, שהיו "דור דעה", אוכלי המן "לחם אבירים", מכל צד הם היו מוקפים בענני כבוד ושכינת ה' שרתה ביניהם. לאנשים רמי מעלה כאלו לא היה שום חטא ועון, אבל לכל אדם לפי רום מעלתו יש את ה"עוונות שאדם דש בעקביו", וכוונתו של מרע"ה היתה על התשובה מעבירות קלות הללו, שהתשובה עליהם היא "בפיך

"גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת", העונש על רמיסת הדברים הקלים, כגון מילה לא יפה לאשה, הוא הקשה ביותר. וכל הוראות ההיתר בסגנון "לא התכוונתי באמת, אנחנו באמת אוהבים אחד את השני, הרי אנחנו יחד כבר כ"כ הרבה שנים" - אינם שווים כלום, כי בשעת מעשה זה כאב באמת. אילו הן העבירות שיסובבו אותנו בשעת הדין.

מילים טובות עדיפות על כסף

כתוב בגמ' (ב"ב ט:): "הנותן פרוטה לעני, מתברך בשש ברכות". מי שיכול לתת יותר מפרוטה ודאי צריך לתת יותר, אבל אם אין ביכולתו של אדם לתת אלא רק פרוטה אחת קטנה והוא אכן נתן אותה, בזכות הפרוטה ההיא הוא זוכה לשש ברכות נפלאות האמורות בספר ישעיה (נח ח ט): "אִזְּךָ יִבְקַע פֶּשֶׁתְּךָ אֹרֶךְ וְאַרְכָּתְךָ מִהָרָה תִּצְמַח וְהָלַךְ לִפְנֵיךָ צִדְקָתְךָ כְּבוֹד ה' יִאֲסָפֶךָ. אִזְּךָ תִּקְרָא וְה' יַעֲנֶה תְּשׁוּעָה וְיֹאמֶר הַנֶּגִי". מי שעוזר לעניים, ה' כביכול "בצד שלו", וממטיר עליו ברכות. לא תמיד רואים את הברכות מיד, אבל הן יבואו בוודאי. וממשיכה הגמ' ומוסיפה מימד חדש לגמרי לעניין: "והמפייסו בדברים, מתברך באחת-עשרה ברכות". אחת-עשרה ברכות אלוקיות, על מילה טובה לעני! נפלא.

והתוספות שם מפרשים, שאין כוונת הגמ' שהנותן פרוטה בלבד מתברך בשש ברכות, ואם הוא גם פייסו בדברים הוא מתברך בסה"כ באחת עשרה; אלא שעל הפרוטה בלבד הוא מתברך בשש, ועל הפיוס לבד הוא מתברך בעוד אחת-עשרה. סה"כ, שבע-עשרה ברכות. אבל תוס' שם לא ביארו מה המקור לזה. אבל לפי מה שלמדנו כאן היום אנו יכולים להבין לבד, מילה טובה לעני היא נתינה גדולה, הרבה יותר גדולה מנתינת פרוטה. הרי למדנו שהמצער את חברו בדברים חמור הרבה יותר מהגונב מחברו ממון, א"כ ברור שהנותן לחברו בדברים הרגשה טובה, שמחה, שלווה וערך עצמי - נתינתו גדולה הרבה יותר מהנותן לו ממון! לא ייתכן שהנותן פרוטה מתברך בשש ברכות, ואם הוא נותן לו מילה טובה נוספים לו רק עוד חמש. נתינת הרגשה טובה ועידוד - היא מעשה טוב הרבה יותר מאשר נתינת ממון, מלבד זה נתינה זו היא נתינה שנמשכת, וזה נחשב כאילו הוא כל הזמן מוסיף לתת.

הזדמנויות מוחמצות

הדברים הנ"ל מפחידים ממש. הרי כמה פעמים יכולנו לומר מילה טובה, לעודד חבר, את, אשה. אדם חוזר לביתו אחר יום שלם שלא היה בבית, ומוצא את האשה בכלות כוחותיה. עבודות הבית כמעט מכריעים אותה. כמה קל לתת לה כמה מילות עידוד בודדות, לרומם קצת את רוחה! בפעם הבאה שניכנס הביתה,

הזולת בענייני ממון. אם נותנים סחורה באיכות גרועה, או לא מספיק עודף, או שלוקחים מידי הרבה עודף, או שהמשקלות אינם מדויקות - כל זה נכלל בלאו של "לא תונו". השני: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ וְיִרְאֶתָּה מֵאֱלֹקֶיךָ". וזהו אונאת דברים, לצער את הזולת בדיבורים. והגמ' מפרשת את ההבדל ביניהם בכמה ענינים.

ר"י בשם רשב"י פירש, גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה נאמר בו 'וְיִרְאֶתָּה' מאלקך וזה לא נאמר בו 'וְיִרְאֶתָּה' מאלקך. ודאי שצריך לירוא מה' לפני שהולכים להונות מישהו בממון, יש ממה לפחד; אבל התורה לא מדגישה כך בפירוש. משא"כ באונאת דברים, שם התורה מצאה לנכון להדגיש באופן מיוחד - כדאי לך לפחד אל תצער את חברך בדברים!

וממשיכה הגמ': ור' אלעזר אמר גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה בממונו זה בגופו. כשמצערים את האדם בדברים, הפגיעה היא בגופו, ברגשות, בעצבים, בבריאות. אם אדם פוצע את חברו, אפילו אם חברו מוחל לו - הנזק כבר נעשה. ותשובה מחייבת לתקן את הנזק!

ורבי שמואל בר נחמני אמר "זה ניתן להישבון, וזה לא ניתן להישבון". כסף אפשר להחזיר. וכדאי להחזיר כשצריך; אם אתה מתבייש שיידע שלקחת - שלח לו בעילום שם בדואר. אבל מילים חדות אי אפשר לקחת בחזרה. אפשר לבקש סליחה, אבל לא לתקן את הנזק.

לגנוב מעצמך?

מצוי בקרב בני המשפחה הקרובה והחברים, הרבה פעמים אומרים אחד לשני מילים פוגעות, במשך השנה מצטברים ביניהם הרים של עבירות, ולא סתם עבירות אלא עבירות חמורות. כשאדם אומר לאשתו מילה לא יפה, או אפילו מילה יפה אבל בטון פוגע, זה חותך לה ברגשות, זה כואב לה! אדם זה הוא גנב! הוא גונב לאשתו את השמחה שלה, את השלווה שלה, את הדימוי העצמי שלה. חייבים להפנים את החומרה הגדולה של "אונאת דברים"!

וכמה קל להימנע מזה! וכי עולה לך כסף לומר את המילים בצורה יפה, או לפחות לשתוק? על אלה וכאלה נאמר (דברים ל יד): "כִּי קְרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מֵאֵד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ!" אם צריך לצאת החוצה אל הקור ולנודד לחפש איזה צורך של מצווה, חייבים לעשות כן, אבל אם לא עשית כך לפחות יש לך תירוץ... היה קר, היה רחוק. זה לא התירוץ הטוב ביותר בעולם, אבל לפחות זה משהו. אבל בענייניו אין אפילו את זה, אין דבר קל מפשוט לסגור את הפה.

הטעה אותו והוא לא ידע שהיא אשת איש! אומרת הגמ' במסכת ב"ק (דף צב.) "מכאן שבן נח נהרג על שהיה לו ללמוד ולא למד". אם אבימלך היה הולך לשמוע את ה'שיחות' של אברהם אבינו - הרי אברהם היה אומר שיחות מוסר תמיד, היו לו אלפי תלמידים (רמב"ם הל' ע"ז א ג), אם אבימלך היה לומד מאברהם, הוא היה יודע איך צריך להתייחס לאורחים, ואברהם לא היה נצרך לשקר לו.

אנו למדים מכאן עקרון גדול, אי אפשר לטעון "לא ידעתי" על דבר שהיית יכול בקלות ללמוד ולדעת. כל הדברים הקלים שדיברנו עליהם, כל עוד שיש דרך קלה ללמוד אותם ולדעת עליהם, אם משיחות כמו שאנו עושים כאן היום או מספרים, לא נוכל לטעון "אוי, לא ידעתי, לא חשבתי על זה". האדם אחראי על כל התוצאות הבאות מהזנחת הלימוד.

כוס חלב

ומכאן נגיע לנושא של סבר פנים יפות. הולכים ברחוב, עוברים ליד אנשים שמכירים, והפנים זועפות - חמוצות ודוחות. נראה לכם שזה בסדר? אולי אתם חושבים שזה לא עניין חשוב כ"כ. ואולי אתם חושבים לעצמכם, "מה, אני חייב להיות שחקן ולחייך גם כשאני לא ב'מצב רוח' לחייך"? אז הקשיבו לדברי חז"ל (כתובות קיא:): "גדול המלבין שיניים מחברו יותר ממשקהו חלב". נגיד שאנו רואים ברחוב יהודי שעובד קשה לפרנסתו, הוא נע ונד ממקום למקום כל היום, במשך היום הוא גם רעב וגם צמא. ולך יש ארגז שלם מלא בבקבוקי חלב מזינים ומרווים, מתאים בדיוק לאדם רעב וצמא! ברור שאיננו מעלים על דעתנו למנוע כוס חלב טוב מאחינו הצמא, אנו יודעים כמה הדבר חשוב. אבל אומרת לנו הגמ', יותר משהאיש הזה צמא וצריך את החלב, הוא צמא לחיוך שלך! צריך לדעת, שכל מי שאנו באים איתו במגע, יהיה מי שיהיה דל או עשיר - רעב וצמא לחיוך שלנו.

לגזול עם הפנים

ואל תחשבו שזה דבר קטן. אם אתם עוברים ליד מכר שלכם ברחוב עם פנים "חמוצות", למרות שזה לא "אישי" נגדו, פשוט אתם חושבים על הבעיות שלכם בעצמכם. הגמ' אומרת לנו, מספיק שאתה סובל מזה, לא צריך שאחרים יצטרפו למעגל הסבל. וכיון שאתה מונע ממנו את מה שמגיע לו, את מה שהוא צריך יותר מכל - הארת פנים, נחשב הדבר כאילו גזלת ממנו (ברכות ו:).

זו משנה מפורשת במסכת אבות (א' טו): "שמאי אומר הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות". תראה

כשהיד כבר על ידית הדלת, נעצור לחצי דקה, שלושים שניות על השעון, ונתכנן אילו מילות עידוד לומר לה. כנ"ל אשה כשבעלה נכנס הביתה אחרי יום ארוך של עבודה, עייף ויגע. הבוס יורד עליו בעבודה, ועוד אלף טרדות גדולות וקטנות מתערבלים במוחו. כ"כ קל לה לומר לו מילה אחת שקטה של עידוד! הוא מספר לה על הקשיים שלו, ואיך היא מגיבה? במקרה הטוב - לא מגיבה כלל, ובמקרה הפחות טוב - "הכל באשמתך. אם היית מקשיב למה שאמרתי לך אתמול, זה לא היה קורה. למה אתה תמיד רב עם אנשים?" מלח על הפצעים. במקום לעודד אותו, היא הורסת אותו.

וזה פשוט בזבז נורא, כי כ"כ קל להתנהג אחרת. ויש משפחות שככה זה יום יום, גהינום של עבירות. וגם מי שלא עושה כך יום יום, אז לפחות מידי פעם; ולא עולה על דעתו להשתנות. אנשים רומסים את הדבר הזה בעקבם.

לך דומיה תהילה

לפעמים אפשר להלל את ה', לתת לו שבח עצום ולעבדו עבודה נשגבה, בלי לעשות כלום. כלום! פשוט לשתוק. הפסוק אומר "לְךָ דְּמִיָּה תְהִלָּה" (תהילים סה ב), הדומיה היא כבר תהילה לה'. אחד חוזר הביתה, ומתחיל ריב עם אשתו. על מה? ארוחת הערב עוד לא מוכנה, צריך לחכות עוד רבע שעה. שוטה, רשע, וגס רוח! היא עייפה בדיוק כמוך, אולי אפילו יותר. כל היום היא היתה עם הילדים. היא אפילו כבר הכינה לך ארוחה טעימה, רק צריך לחכות קצת. הרי "קרוב אליך הדבר", כמה מאמץ עולה לך פשוט לשתוק? תפתח בינתיים ספר, או תנוח על הספה. יש לך הזדמנות פז לעבוד את ה' עבודה גדולה כמעט בלי להתאמץ בכלל! אנשים מפספסים הזדמנויות גדולות, ומכניסים את עצמם לסכנה גדולה ביום הדין, לחינם! על דברים קטנים וקלים.

חטאו של אבימלך

התורה מספרת שכשאברהם אבינו הלך לגר, אנשי אבימלך שאלו אותו על שרה, והוא אמר "אֲחֹתִי הִוא", שלא יהרגוהו. ושרה נלקחה אל אבימלך. בלילה אמר ה' לאבימלך "הִנֵּנִי מֵת עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֵלְתָּ בְּעָלִי". בבוקר אבימלך בא אל אברהם ושאל אותו: למה אמרת אחותי היא? ענה לו אברהם, "אורח בא לעיר, על מה שואלים אותו? צריך לשאול אותו אם יש לו מקום לאכול ולישון! במקום זה שאלו אותי על אשתי, אשתך היא - אחותך היא. מיד הבנתי ש"אין יָרָאתָ אֱלֹקִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וְהִרְגֹנִי", כלומר: אתה הכרחת אותי לשקר.

ולכאורה לא מובן עדיין למה הגיע לאבימלך עונש מוות הראוי לבא על אשת איש, הרי סוף-סוף אברהם

ונביא את דברי המסילת ישרים (סוף פרק ט"ז), שם הוא עוסק באבותינו וקדמונינו שה' בחר בהם, אברהם, יצחק, יעקב, משה ואהרן, ועוד. למה ה' בחר בהם? מה גרם להם למצוא כ"כ הרבה חן בעיני ה'? כדאי לדעת! אנו חושבים שאנו יודעים למה. אברהם אבינו עמד בעשרה ניסיונות, משה היה רועה נאמן, וכו' וכו'. אבל אנחנו טועים, זה לא הכיוון בכלל.

אומר המס"י: "והנה באמת זהו המבחן שבו נבחנים ונבדלים עובדי ה' בעצמם במדרגתם, כי מי שיודע לטהר ליבו יותר הוא המתקרב יותר והאהוב יותר לפני ה' יתברך, הם המה הראשונים אשר בארץ המה אשר גברו וניצחו בדבר הזה, האבות ושאר הרועים - אשר טיהרו ליבם לפניו". טהרת הלב - הוא הדבר שיחד את אבותינו ורועינו. מהי טהרת הלב? מסביר שם המס"י, כשהיו עושים מעשים רגילים של יום-יום, לא מעשי גבורה ומצווה המוזכרים עליהם בתורה, כוונתם היתה לשם שמיים.

אין ספק שאבותינו עשו מעשים גדולים ועצומים, אבל המס"י מלמדנו שעיקר גדלותם היה דווקא בצורה שבה חיו את חייהם הפנימיים, במחשבה. כשאברהם אבינו טיפל בצאן ובבקר, הוא חשב איך לעשות זאת בצורה שתהיה בזה עבודת ה'. כשאברהם אבינו ושרה אמנו היו באוהל - הם חשבו איך לדבר באופן שה' רוצה. כשישבו לאכול, עשו זאת כפי שהקב"ה רוצה שייעשה. דבר גדול מאד למדנו מכאן, שבכל מעשה גשמי אפשר להפכו במחשבה לשם שמים.

לב שלם - בהשכלה

בסוף "ובא לציון" אנו מבקשים מהקב"ה: "הוא יפתח ליבנו בתורתו, וישם בליבנו אהבתו ויראתו, לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם". אנא ה', עזור לנו לעבוד אותך בלב שלם, היינו בשכל שלם. למה? שימו לב: "למען לא ניגע לריק, ולא נלד לבהלה".

הרי אנשים משקיעים המון בכל מיני דברים: על הבית, על הארוחות, על הילדים, על פרנסה. והכל נעשה בלי כל מחשבה. כביכול הקב"ה נעדר לחלוטין מה'תמונה'! וזה אומר: כל המאמץ וההשקעה האלה היו לשווא. החיים מתבזבזים! הולכים לפח! ואין אסון גדול יותר מאשר לחיות לשווא. "למען לא ניגע לריק". עכשיו נבין שלחיות לשם שמיים אינו עניין רק לצדיקים גדולים, אלא הוא נוגע לחיים של כל אחד ואחד מאיתנו.

לו שאתה שמח לראות אותו. אינך חייב להיות שמח באמת לראותו, אבל לפחות תשתדל שהוא יחשוב שאתה שמח. ב"סבר פנים יפות", יש שלושה חלקים שווים: סבר - מלשון סברא, להראות לו שהוא מעניין אותך, שאתה חושב עליו. פנים - צריך להראות לו את הפנים, לא את האוזן. יפות - הכל צריך להיות בנועם, שהתקשורת ביניכם תהיה נעימה.

"בפיך"

בל נחשוב שהדברים הנ"ל אמורים לחסידים ואנשי מעשה, ומי שמזניח אותם בסך הכל הפסיד "מידת חסידות". לא, גם זו "עבירה שאדם דש בעקביו". הרי אם חבר שלך עובר לידך ברחוב ולא אומר שלום זה מפריע לך, פוגע בך. וכן אם אתה מדבר עם מישהו ואין בפניו בדל חיוך. וק"ו אם אמרת למישהו "בוקר טוב" והוא לא טרח אפילו לענות, כאילו לא שמע אותך. הוא 'חי בעננים'. צריך לדעת שהעושה כך עושה טעות גדולה. ההרגשות הלא נעימות הללו שאנו גורמים לזולת, מצטברות כל השנה, עד שהן נהיות "כעבות העגלה".

"כי קרוב אליך הדבר מאד, בפיך!" כל מה שצריך כדי להגיע לתשובה אמיתית הוא כמה מילים טובות, שיחליפו את המילים הלא-נעימות שאנו רגילים להשמיע. רק להחליף מילים במילים, ועשית תשובה! תשובה מעולה, תשובה של "ונשובה עד ה'".

הרים שניתן לעקור

ולא רק ביום הדין בעולם הזה, בר"ה ויו"כ, אלא גם ב'יום הדין הגדול' כשנגיע לעולם הבא, נופתע ונידהם מרוב העבירות. אנו חושבים שאם פגענו במישהו כנראה זה בכל מיני אנשים שלא היו לנו קשרים טובים עמם. כמה נופתע כשנגלה שרוב הפגיעות בזולת היו כלפי המשפחה הקרובה! האנשים הכי קרובים אלינו הם אלה שהכי נפגעים ממנו. הרים של מילים פוגעות ופרצופים עצבניים נמצא שם! היינו צריכים לפחות לשתוק, לא לומר כלום. לשתוק בפנים נעימות הוא המינימום, וכל כך קל לעשות זאת שהתביעה היא חזקה מאד, העונש על דברים קלים גדול יותר מאשר על דברים קשים.

סוד הגדלות

עכשיו נעבור לנושא אחר לגמרי, ברמה אחרת לגמרי; דבר שחובה לזכור כשעוסקים בתיקון עצמי.

ניתן להשיג ספרי רבינו בחנויות ספרי קודש ואצל המפיצים:

ספר שערי אורה-ועדי מוסר, ספר לב אביגדור-עבודת האדם בקניני השלמות מכתב יד: קולמוס 072-244-1670
תפילת אביגדור-פירוש וביאור על התפילה מכתב יד: אזל מן השוק

לב למזוזה

ובוודאי כשעושים מצוות ממש, חשוב מאד להוסיף להם כוונה. ליד כמה מזוזות אנו עוברים כל יום, ולא חושבים כלום? אמת שעצם הימצאות המזוזה על הפתח היא קיום מצווה בכל רגע, אבל מטרת המזוזה היא להזכיר לנו את ה'! התורה רוצה מאיתנו בעיקר את "חובות הלבבות", לא את "חובות האיברים". כל אחד מאיתנו חייב לחיות עם הלב שלו, עם השכל שלו. זה אחד החיובים הגדולים ביותר שמוטלים עלינו.

הירא אינו מפחד

מתוך כל החיובים והמצוות המוטלים על בן-ישראל, נתמקד עכשיו באחד החשובים ביותר: לירא מה'. כמה גדולה המעלה של יראת ה', פשוט לפחד מה'! זו היראה שאדם צריך שיהיה לו - ולא לפחד מכל הדברים האחרים שיכולים להיות. התורה מספרת לנו "וַיְהִי כִּי יֵרָאוּ הַמַּיִלֶדֶת אֶת הָאֱלֹקִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים" (שמות א כא). ברור שהן פחדו מאד מפרעה, בתקופה ההיא לא היה אפשר פשוט לא לעשות את מה שהמלך פקד. אנשים היו פשוט 'נמסים' מרוב פחד לפני המלך. אבל הנשים האלה, פשוט הלכו הביתה ו"צפצפו" על המלך. למה? כי הן פחדו מה' יותר מאשר פחדו מפרעה. ובזכות זה "ויעש להן בתים", זכו למשפחות הכי מפוארות בעם ישראל, כהונה ולויה.

אהבה ללא יראה?

כשאברהם אבינו עמד בשלמות בניסיון העקידה, מה אמר עליו הקב"ה? "עֲתָה יָדַעְתִּי כִּי יֵרָא אֱלֹקִים אֶתָּה" (בראשית כב יב). יראת ה' היא ההישג הגדול שאדם יכול להשיג בחייו, אהבה לבד לא מספיקה. יש אנשים שאוהבים את ה', את היהדות, את המצוות, הוא אפילו מתלהב מהמצוות ומלימוד תורה; אבל אין להם יראה. איך אפשר לעבור את החיים בלי יראה? זו מצווה בתורה, חיוב גמור! "אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ תִירָא" (דברים ו יג). לצאת מן העולם בלי יראה זה אסון. לכן כדאי לנו לפחות פעם ביום לחשוב מחשבו של יראה, "אני מפחד מה'". לא "מכבד", או "מתפעל מרוממותו", אלא "מפחד" כפשוטו.

בין בשעת סכנה או צרה ה' ירחם, ובין בשעת שלוה - ה' הוא היחיד שצריך לפחד ממנו. גם מלך שמרגיש בטוח, יש לו צבא שלם ושומרי ראש - מה' הוא חייב לפחד, לכן התורה מצווה שייקח ספר תורה עימו לכל מקום, "לְמַעַן יִלְמַד לִירְאָה אֶת ה'" (דברים יז יט). זה אחד הדברים שכדאי מאד לעשות עליהם תשובה. כי גם זה דבר שאנשים דשים בעקביהם, ויסובבו אותם ליום הדין.

בשולחן ערוך (או"ח סי' רל"א) ישנו סימן שלם שעוסק באכילה לשם שמיים. זה דבר מדהים: על-פי הלכה צריך לחשוב לכל הפחות ברגע אחד בזמן האכילה "הריני אוכל כדי שאוכל לעבוד את בוראי". מי שיושב לאכול בלי שום מחשבה מלבד על עצמו, שיידע שזה חטא. חטא שכ"כ קל לתקן! "דש בעקביו". תאכל כל מה שתרצה, אפילו תהנה מהאוכל, הקב"ה רוצה שתהנה מהאוכל שלו. רק תוסיף מחשבה אחת, "אני אוכל כדי שיהיה לי כח ללמוד תורה, כדי שיהיה לי כח לעבוד את בוראי". יותר טוב אפילו לומר את זה בקול כשאף אחד לא שומע. או תגיד את הפסוק, "פֻּתַח אֶת יָדְךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי כָּצוֹן". תודה לך ה' שפתחת לי את ידך. ברכת המזון אינה מספיקה! צריך להוסיף מחשבה או דיבור של תודה כשהאוכל עדיין לפנינו.

אין צורך לומר ש...

אדם עמל לפרנסתו, האם זה מאמץ גדול לחשוב על כך שאתה עמל במטרה שחלק מהכנסותיך ילך לצדקה? וחלק אחר לשכר לימוד לילדיך? וחלק לבית הכנסת, וחלק לקנות לבנים טלית ותפילין, ולולב ואתרוג. וחלק לשכירות הדירה שלך, שבו אתה מגדל משפחה של עובדי ה' בדרך התורה. "אה", אתם אומרים, "בטח, בוודאי. פשיטא, לא צריך לומר זאת בכלל". זאת הבעיה: "לא צריך לומר", ובאמת לא אומרים, וגם לא חושבים, וכך החיים מתבזבזים "לריק ולבהלה". אדם יכול לעבוד שנים ע"ג שנים לריק, אולי בתת ההכרה יש לו כוונה טובה, אם 'תלחץ אותו' הוא יידע להגיד את הדברים הנכונים. אבל הוא לא ביטא זאת בפירוש אף פעם, ולכן זה לא נחשב לו. והטרגדיה הגדולה היא שכ"כ קל למנוע את זה. "כי קרוב אליך הדבר מאד, בפֶּיךָ וּבִלְבָבְךָ!" רק איזה דיבור קטן בפֶּיךָ או מחשבה קטנה בלבבך! אנו מתחילים להבין שחלק גדול ממצוות תשובה הוא באמת כ"כ קל, ולכן האחריות עליו היא כ"כ כבדה.

נתאר לעצמנו איש אחד שעושה עבירות גדולות, הרבה עבירות גדולות. כל שבת הוא מעשן עשרים סיגריות, ח"ו. על כל סיגריה הוא חייב מיתה, בעצם על כל שאיפה. ה' ירחם. והנה בא אליו משהו ואומר לו: "שמע, מחר יום כיפור. אולי תעשה תשובה ותעשן רק תשע-עשרה סיגריות?" והוא עונה: "אם בין כך אהיה חייב מיתה 19 פעמים, מה יועיל לי לחסוך את האחרון?" כך צריך לענות לו: "על הסיגריה האחרונה תקבל את העונש הכי גדול, כי היא זו שהכי קל להימנע ממנה. העונש עליה הוא גדול יותר מכל האחרות יחד".

והלך ברור.

קחו עמכם דברים!

ב'מי התשובה' חשוב להדגיש שתשובה אינה רק תיקון של מעשים או פגמים מסוימים, תשובה כזו אינה "תשובה שלמה". התשובה השלמה היא שאדם שב ומתקרב אל ה', כמו שאמר הנביא "ושובו אֵל ה'" (הושע יד ג). וזה מחייב להשתפר בענינים כאלו שהם "עוון עקבי" אפילו בדברים "קטנים", בכך נהיה יותר ראויים לקרבתו.

אם ניקח את הדברים שדיברנו היום ונקיים אותם, דבר שלא ידרוש מאיתנו מהפכה במהלך חיינו ורק מינימום של מאמץ, זו התשובה שה' מצפה לה מאיתנו. זהו "ושובו אל ה'", ונזכה שיתקיים בנו "הַשִּׁיבֵנו ה' אֵלֵינוּ וְנָשׁוּבָה חֲדָשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם" (איכה ה כא).

שבת שלום ומבורך וגמר חתימה טובה!

פרושים וביאורים על סדר התפילה

מתוך ספר תפלת אביגדור - פירוש התפילה מאת רבינו זצ"ל

והחזירנו בתשובה שלמה לפניך - מקשים העולם, איך תתכן תפלה בעד הבחירה, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג, ב). אבל זהו רק על דרך הכלל, שכן הדבר בכלל שהבחירה מסורה בידו של האדם, אבל לפעמים מתערב הקדוש ברוך הוא בבחירתו של אדם, כמו שמצינו אצל פרעה כמו שנאמר (שמות ז, ג) ואני אקשה את לב פרעה, וכמו שנאמר (תהלים קיט, לו) הט לבי אל עדותיך. ואם תאמר מה תועלת יש בתשובה שאינה מבחירתו של אדם, הא אין הוא השב אלא גזרת ה' משיבה אותו? והמענה על זה בכפלים:

(א) השלימות היא הצלחה גדולה ונצחית אף כשניתנת במתנה, אף על פי שבודאי חשובה יותר כשבאה מבחירתו.

(ב) מה שהאדם משתדל בתפלתו לתשועת ה' הרי זה מבחירתו, ואם כן נזקפת התשועה על חשבון בחירתו.

ואמר בתשובה שלמה, אף כי כל תשובה חשובה ומעולה, וגם אם מצילו מפרט אחד כבר יקר מכל יקר, אבל אנו צריכים לשאוף לתשובה שלמה. הרחב פיך ואמלאהו (תהלים פא, יא) ההיא בדברי תורה כתיב (ברכות נ, א).

ואמר לפניך, זוהי קרבת ה'. גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה (רמב"ם תשובה ז, ו).

ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה - וזהו חסד אדיר. החטא הוא קלקול נורא המאפיל את כל הבריאה, כמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה ג, י) ויקרא אלקים לאור יום אלו מעשיהם של צדיקים, ולחשך קרא לילה אלה מעשיהם של רשעים, כי החטא ממש כלילה, שמטיל חשכה ותוגה על כל הבריאה. בא וראה כמה קלקל חטא אדם הראשון, שגרם מיתה לכל הדורות עד היום, וימים של דמעות כבר נשפכו על מר המות שנגרם ממעשה אחד. אם כן חידוש גדול וחסד אדיר הוא ענין התשובה, שבו ניתנה אפשרות לתקן מה שקלקל, ולכן יכולה הבריאה להתקיים מפני התשובה. חסד זה מתגדל עוד יותר בידענו שלא רק שתשובה מועלת, אלא בידענו גם כן שהקדוש ברוך הוא רוצה וחפץ בתשובה. ולא עוד, אלא שהודיע אותנו ככה, ולא עוד, אלא שזירז אותנו על ידי נביאיו לשוב בתשובה. וכל החסדים הטובים הללו נכללו בברכת הרוצה בתשובה.

מתוך תשובות שהשיב הרב זצ"ל לשואלים

שאלה:

האם יש בעיה לעשן סיגריה אחת בכל יום?

תשובה:

אם תהיה מוכן להתחייב שזה יגמר בסיגריה אחת בלבד - אני מסכים שאין בעיה, אולם אינך מוכן להתחייב לדבר כזה, ועל כן עליך לדעת שה"סיגריה אחת ביום" היא תחילת הקריירה שלך כמעשן בשרשרת. זה מה שקורה בסוף.

זהו עקרון הקיים בכל תחום: הצעד הראשון הוא החשוב ביותר. בעז"ה, יום אחד נקדיש לזה שיחה נפרדת בלי נדר. הצעד הראשון! הזהרו מהצעד הראשון הזה!

נאמר שאתה הולך ברחוב, ומישהו מתחיל ללכת לידך ומבקש: "בא אתי בבקשה לכאן", אז אתה נכנס אתו. עליך לדעת שהצעד הראשון הזה שלקחת כעת הוא תחילתו של מסע - או מסע כלפי מעלה אל הקב"ה, או מסע כלפי מטה אל הגיהנם! תלוי להיכן הוא לוקח אותך. צעד אחד בלבד!

אם תביט אחורה ותתבונן במהלך החיים שלך, תראה שהצלחותיך נבעו מכך שמישהו שכנע אותך לקחת צעד אחד בכיוון הנכון! אם כן, ברור שהסיגריה הראשונה היא תחילתו של הסוף.